

[illegible] بیان سخنوری صدر ایوان پہلوی و دری تیغ زن معرکہ

شیوا بیانی صف شکن مدعیان زباندانی امام المتکلمین مقتدا المناظرین

عالم مستند فاضل اوحد مولانا حکیم وکیل احمد نصرہ اللہ وایدہ

در مطبع انوار محمدی لکھنؤ طبع شد

قطعهٔ تاریخ طبع دیوان خفی از سخنور معنی آفرین نکته شناس باریک بین زباندان فصیح اللسان نازک خیال بلیغ البیان جناب مولوی ابوالقاسم فضل رب عرشی تاجپوری عم فیضه المعنوی و الصوری

ا — آورد شامگاهان جوزای برج معنی — پنهان بطاس سیمین صد طبلهای عنبر

[illegible] — بیت العتیق اعظم یعنی کتاب اکرم — دانش در و مصلی رحمت در و مجاور

و — واکرده چون بدیدم آمد نظر فقیهی — بنشسته با سفیهی در کاخ چار منظر

ا — آن سنت مکرم وین بدعت مجسم — آن حکمت مشکل وین ظلمت مصور

ا — آن قطب چرخ دانش آن ماه برج بینش — حیران مهر رایش این سعی سمار کشور

ا — آن قبلهٔ مصلی وین کعبهٔ مجامع — آن محی دین و سنت وین دشمن مبیر

ق — قاضی شرع بیضا مفتی ملک معنی — آن بو الفراس دوران آن بو علی کشور

ا — آن نائب محمد لا بل وکیل احمد — طبعش بلمعه ریزے آئینهٔ سکندر

ه — واهب چو ابر باطل ساکب چو غیث ابل — صائب بفکر کامل ثاقب برای گوهر

ی — یکران فکر پاکش همزاد عقل اول — باران نور رایش عمزاد مهر خاور

ل — لوقا وظیفه خوارش لوشار کاسه بردار — بقراط ریزه چینش سقراط سفره گستر

ر — رنگ رخ شریعت آب بحار سنت — از رای طبع پاکش بگرفته زیب و افسر

ح — حبل المتین دانش بگرفته تا نهادش — بر تارکش مسیحا بنهاد تاج خاور

م — موسای فکرتش را خضر فرشته سیرت — گر بنگرد چو موسے گردد کهینه چاکر

ا — آن شرع را ملاذی دین از و رواجے — آن رکن دین و دنیا آن کعبهٔ موقر

بعون خالق کون و مکان و مصور انس و جان در این زمان

در ردِّ دیوانِ نفح الطیبِ مولوی سید محمد صدیق حسن خان قنوجی که دران بکمالِ بی باکی زبان
بلعن و طعن حضراتِ مقلدین کشوده و تقلید و اجماع و قیاس و فقه را مذمت نموده جواب ترکی بترکی

حسبِ فرمانِ مستفیضانِ مصنفِ عالیشان که برای حفظ این کتاب حقِ کاپی رایٹ
قانوناً محفوظ داشته اند با انتظام حُسن صحت و خوشخطی تحتِ اهتمام جناب منشی تیغ بهادر صاحب

در مطبع انوار محمدی لکھنو از طبع تابان نورانی شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

نحمدہٗ لاشریک لہ وحدہٗ و نصلی علےٰ نبیہ لانبیّ بعدہٗ و علیٰ آلہ وصحبہ وتبعہم وتابعیہم من ائمۃ الدین واکابر المجتہدین لاسیّما ابی حنیفۃ النعمان علیہ الرحمۃ والرضوان و علیہم اجمعین الی یوم الدین پس ازان بندۂ سراپا عجز وکیل احمد عاجز سکندرپوری تجاوز اللہ عن ذنبہ المعنویّ والصوری پیش از شروعِ مقصود در ردِّ دیوانِ مردود از میامن و برکاتِ این قصیدۂ متبرکۂ مدحیۂ نعمانیہ استمداد و استبراک کردم و پس بر دشمنِ تقلیدِ امامِ اعظم باطل و علمِ دوات و قلم و سپاہِ حرف و رقم تاخت آوردم و قولِ سفیہ را بہمان وزن و قافیہ بقولِ فقیہ جوابِ باصواب دادم و نامِ این نامہ بنامِ نامیِ آن امامِ ہمام دیوانِ حنفی نہادم

وہی ہذہ القصیدۃ النعمانیۃ

نبراسِ تابعینان حضرتِ امامِ اعظم
قسطاسِ دین و ایمان حضرتِ امامِ اعظم

مشکوٰۃِ شمعِ ایقان حضرتِ امامِ اعظم
مصباحِ جمعِ ادیان حضرتِ امامِ اعظم

در بارگاہِ سبحان آمد بعزت و شان
با برگ و ساز و سامان حضرتِ امامِ اعظم

چراغ روشن ۱۲ — راست ترین ترازو ۱۲

از هفت حزبِ فرقان آمد چو سبعهٔ الوان — شد سیربانِ این خوان حضرت امامِ اعظم

در حلِّ رمزِ قرآن بوده است عقل حیران — مشکل نموده آسان حضرت امامِ اعظم

خیزد گهر ز عمّان لعل آید از بدخشان — شد علم و فضل را کان حضرت امامِ اعظم

مذکورِ اهلِ ایقان مشهورِ اهلِ ایمان — مامورِ حکمِ یزدان حضرت امامِ اعظم

هادیِ دین و ایمان در مسلکِ فقیهان — خضرِ طریقِ ایشان حضرت امامِ اعظم

دارد بزیرِ فرمان جن و پری و انسان — در شرع شد سلیمان حضرت امامِ اعظم

سرسبزیِ گلستان باشد ز فیضِ باران — خرّم نمود گیهان حضرت امامِ اعظم

صرّافِ علمِ عرفان کشّافِ رازِ پنهان — معیارِ نقدِ ایمان حضرت امامِ اعظم

دینِ نبی بر ادیان کرده عیان به برهان — چون مهر و ماهِ تابان حضرت امامِ اعظم

آنکس که اجتهادش در دهر شهره دادش — شد بوحنیفه نعمان حضرت امامِ اعظم

بر کرد شمعِ سنت در حلقهٔ فقاهت — سرِ حلقهٔ فقیهان حضرت امامِ اعظم

تمغای اجتهادی طغرای استنادی — دارد میانِ اقران حضرت امامِ اعظم

چون چار عنصر آمد از بهرِ دینِ محمد — یوسف زُفَر و نعمان حضرت امامِ اعظم

هر مشکلِ روایت حل کرد از درایت — مشکلکشای دوران حضرت امامِ اعظم

هم اعظم ست و امجد هم اکرم ست و ارشد — در صاحب اجتهادان حضرت امامِ اعظم

از روی رای روشن رفته رهِ معنعن — چشم و چراغِ ایمان حضرت امامِ اعظم

تنقیدِ فقه در کف بر لب حدیث و مصحف — در دل رموزِ عرفان حضرت امامِ اعظم

بر شافعی و مالک حنبل و غیرِ ذالک — از فقه کرد احسان حضرت امامِ اعظم

با آب و رنگ سرزد در باغِ دینِ احمد — چون لالهای نعمان حضرت امامِ اعظم

عاجز بود ثناخوان شام و سحر بصد جان — وِردِ زبانش هر آن حضرت امامِ اعظم

قال السفیه

کن آشنائے لب دو سه حرفِ کتاب را — دریاب جلوهٔ سُنَنِ مستطاب را

رائے کسان بود همه سرمایهٔ جنون — فرزانگی ست طالعِ اہلِ کتاب را

بر نیّرِ حرفِ شکوه آرا سہی روم — افگنده ام بحشر حساب و کتاب را

قرآن ز قطرگی ببرد تا بگوہرے — سنت بچشم آینه سازد سراب را

ہر حکم جلوه گاهِ حدیثِ پیمبر ست — صد خاور ست طلعت این آفتاب را

بے پرده هست شاهدِ سنت درین چمن — نتوان ستاند منت آتش گلاب را

جمعیتِ دلم ز حدیثِ شریفِ اوست — از رائے ره مده بدلم اضطراب را

تقلید را بهشته بسنت رجوع کن — یک سو گزار بیم سؤال و جواب را

نواب را قیاسِ کسان کے برد ز راه — حُجّت گرفته است حدیث و کتاب را

قال الفقیه

گردے کنار از آب و گرفتی سراب را — آوخ کز آب باز زدائی شراب را

(یعنی آه و افسوس و کلمهٔ تعجب ۱۲)

شَیْنِ تو دلنشین نشود شیخ و شاب را — تصحیف کرده سُنَنِ مستطاب را

(عیب ضد زین ۱۲)

بخشند هشت خلد ز تقلیدِ چار امام — آرے دو چند هست شمار این ثواب را

آسان و سهل بشرئ اے غافل از شمار — کافگنده بروز حساب این حساب را

بے بهره هست تیره دَرون از فروغِ رای — بیند چگونه شپره چشم آفتاب را

هستی سفیه و از اُولوا الالباب نیستی — بر روئے رایِ راست میفگن نقاب را

بے رائے بر تو رُو نه نماید کشودِ کار — عقل و خرد کلید بود فتح باب را

کرمِ کتاب هستی و اهلِ کتاب نام — بس رخنها که هست ز دستت کتاب را

تقلید و فقه تا نشود اوستادِ تو — دانی کجا رموزِ حدیث و کتاب را

فہمت کجا و رمزِ حدیثِ سنبی کجا ‌‌‌ ‌‌‌ زنہار اینیاز نہ باشد دواب را

تقلید را خلافِ کتاب و سنن مدان ‌‌‌ ‌‌‌ از آفتاب فیض رسد ماہتاب را

بیراہے تو باعثِ گمراہیست شدہ ‌‌‌ ‌‌‌ تقلید خضر آمدہ راہ صواب را

عاجز بہ عجز با تو کجا سرفرو برد ‌‌‌ ‌‌‌ تحریر ساختہ بسؤالت جواب را

قال السفیہ

بہ نورِ سنتِ او روشن ست محفل ما ‌‌‌ ‌‌‌ بردہ ایم قمر روشنے ز منزلِ ما

ہزار جا سرِ تقلید بر زمین آمد ‌‌‌ ‌‌‌ بلند گشت ز سنت چو تیغِ قاتلِ ما

قیاس حربۂ او شد سلاحِ ما سنت ‌‌‌ ‌‌‌ عجب بہرزہ طرف سے شود مقابلِ ما

صواب واپسے از کاروان تقاضا کرد ‌‌‌ ‌‌‌ اگر براہِ خطا میرود قوافلِ ما

بدرسِ سنتِ او ہر و عاقبت نو آب ‌‌‌ ‌‌‌ جز این نبود ز نخل مراد حاصل ما

قال الفقیہ

منورست ز مہرِ رسول منزلِ ما ‌‌‌ ‌‌‌ بکسبِ نور مہ آمد مقلدِ دلِ ما

دلیلِ منزلِ شرع ائمۂ اربع ‌‌‌ ‌‌‌ بہ کعبہ میرود از چار سو قوافلِ ما

ہوا مخالف و دریا اگرچہ طوفان زاست ‌‌‌ ‌‌‌ قیاس در اے درین لجہ بس و ساحلِ ما

تو سرکشے سرِ خود گیر و سرسری مشمار ‌‌‌ ‌‌‌ کہ ہر سرے نشود وقفِ تیغِ قاتلِ ما

حدیث و قولِ فقیہان سہے کنم خرمن ‌‌‌ ‌‌‌ ہمین بس ست بہ کشتِ مراد حاصلِ ما

ہزار شکر کز اجماع تقویت داریم ‌‌‌ ‌‌‌ بخیرہ چیرہ کجا سے شود مقابلِ ما

ز روے راے رسیدیم در دیارِ حدیث ‌‌‌ ‌‌‌ بسوے کعبۂ رای ست روے محملِ ما

ز ابرِ فیضِ فقیہانِ پاک دین عاجز ‌‌‌ ‌‌‌ گلِ شریعت عزادمیدہ از گلِ ما

قال السفیه

بردم از بزم خرد جسم نزار خویش را ... افگنم در کوے سنت تا غبار خویش را

بیقراری داشت دل از فتنۂ رسم جہان ... مطمئن کردم ز سنت اضطرار خویش را

مہر تابانم باوج علم نزد عارفان ... وقف سنت تا نمودم روزگار خویش را

از سنن ممنون کلک آفتاب افشان شدم ... کرده ام روشن ازو شبہاے تار خویش را

نیست نوایم بدنیا فکرت پاداش را ... بر سر محشر فگندم انتظار خویش را

قال الفقیه

خار راه دین مکن جسم نزار خویش را ... بر کہ اندازے بچشم خویش خار خویش را

بردے از بزم خرد جسم نزار خویش را ... ہم بچشم خویش آگندی غبار خویش را

بے فروغ مہر و ماه اوج معنی سر بسر ... تیره کردے روز خویش و روزگار خویش را

از فروغ راے نورانی چراغے بر فروز ... تا کنے روشن ازو شبہاے تار خویش را

بار سر یا بار خر ہست از گرانے انتظار ... کا فگنے بر روز محشر انتظار خویش را

نیست بے تلبیس شعرت پیش ارباب شعور ... باطل ست این کز سنن کردے شعار خویش را

کیمیائی ساز از خاک ره اہل قیاس ... تا کنے کامل ز ناقص عیار خویش را

گشت پامال خزان باغ سفاہت اے سفیه ... تا نمودم از تفقہ نوبہار خویش را

عجز عاجز پیش حق آمد پسند اے مدعی ... خیز و از سر نہ وقار و اقتدار خویش را

[illegible]

[illegible]

قال السفیه

حدیث یار بود مطلب بهینهٔ ما — بغیر دوست نه بینے در آبگینهٔ ما

فگنده ایم به بحرِ حدیث کشتیِ دل — خیالِ دوست چو نوح ست در سفینهٔ ما

نثارِ ساغرِ سنت نمود از مستے — هر آن متاع که دل داشت در خزینهٔ ما

پئے حمایتِ ما اتباعِ سنت بس — که در درونِ مقلد نشست کینهٔ ما

زد هر رفت چو شوکانے آدم نواب — بگو به چرخ که پیدا کند قرینهٔ ما

قال الفقیه

خیالِ دوست گرفت ست جا بسینهٔ ما — ببین که جلوه گهِ دین بود مدینهٔ ما

به بحرِ فقه تحجر نموده دل بحدیث — رسیده برلب عینٌ الیقین سفینهٔ ما

بچار سوے شریعت رواج کے یابد — زرے که نیست برو سکهٔ از خزینهٔ ما

برائے جانِ تو بس هست شوکِ شوکانی — درونِ خویش ستے کن ز خار کینهٔ ما

سرے بجیب فرو بر ببین قرینِ تو کیست — بگو به چرخ که پیدا کند قرینهٔ ما

نگشت دستِ خوشِ هر حریف عاجز — زبس بطاقِ بلند ست آبگینهٔ ما

قال السفیه

زخوانِ دوست بود نعمتے حوالهٔ ما — کتاب لقمهٔ ما و سنن نوالهٔ ما

زبسکه شهره به میخوارے حدیث شدم — نمی خورند حریفان[ف] مے از پیالهٔ ما

بجاے درسِ خرد در دبیشگان کسی — رموزِ عشق بخوانند از رسالهٔ ما

بیار بادهٔ سنت که برطرف گردد — ز وصلِ یکدمه اندوهِ دیرسالهٔ ما

حدیث در غم و شادیست سودِ ما نواب — همینست زمزمهٔ ما همینست نالهٔ ما

ف ازینجا است که هم پیشگان یعنی اهل سنت مزید مذهبی را مذموم دانسته هم پیاله نمی شوند و از مشرب خود خارج شمرده نعوذ باالله منها ۱۲

قال الفقیه

کلید مخزن تحقیق شد حوالهٔ ما | بود اشاره ز بسم اللہ رسالهٔ ما

کباب و نقل سنن ہم قیاس و ہم اجماع | کباب و نقل و مے بغش و پیالهٔ ما

بطعنه بر سر اجماع از چه می خیزے | حذر کن از اثر تیر آه و نالهٔ ما

چگونه دعوے حق مدعے کند باطل | سجل به مهر نبوت بود قبالهٔ ما

ز نعمت ازلی بے نصیب ہست از ان | گلو خراشش بد شمن شده نوالهٔ ما

مبین بچشم حقارت باشک این عاجز | عزیزتر ز در و گوہر ست ژالهٔ ما

قال السفیه

حرف لب لعل تو دمد روح به تن ها | شد زلف سنن بر رخ دین شرح متن ها

مشکل که دهد دست رہائے دل ما را | از رائے تو با اینهمه خمها شکن ها

هنگامهٔ بدعت نه نشست عالم سنت | با داغ حسر درفت بخون غرق کفن ها

مادر سر آن پادشه دین که ز مهرش | پیدا شود از شام خرد صبح سنن ها

آنرا که برین نامهٔ بینش نگه گذشت ست | در دفتر ارباب قیاس ست سخن ها

شوکانی اگر شد سر نواب سلامت | وقت ست عقیق یمن آید ز یمن ها

کو گلشن آثار کجا خار و خس رائے | پہلو نزند خلد بخضرائے دمن ها

تا خامه بگفتار سنے رطب لسان شد | گنجینهٔ گوہر شده اصداف دهن ها

اے پادشه طیبهٔ سنت مددی کن | دل مے برد از دست مرا یاد وطن ها

هر کس که درین وقت تمتع ز سنن یافت | خضر ره دین آمده در فن فتن ها

تا فن حدیث ہوے یافته تعلیم
نواب شد انگشت نما در همه فن ها

قال الفقیه

راهِ فقها گیر و مشو از همه تنها — دارو غمِ جان آنکه جدا ماند ز تنها

عقل و خرد از تو شد و من بر سرِ حرفم — مجلس شده برخاسته باقیست سخنها

شرح آمده قولِ فقها مَتن سُنن را — بی شرح کسی پی نبرد پی به سُنَنها

هُشدار که از روی لغت مَتن صحیح ست — پیشِ شُعَرا هست غلط لفظِ مَتَنها

افتاده درین شعرِ تو هم عین ز عالم — این عین خطائی ست که سر زد ز دهنها

تقطیع کن ای شاعرِ نادان که ندانی — شاعر ز نظر افتد ازین نوع سخنها

از فقه بود آبِ رخ گلشن سنت — دیگر نکند نسبت خضرای دِمَنها

سرگشته و آشفتهٔ از تیرگی رای — افتادی کارِ تو گرِهها و شکنها

شد روضهٔ دین از فُقَها تازه و خُرَّم — گشته بعرق ریزیِ شان سبز چمنها

مال و زرِ تو دامِ رهِ ساده دلان شد — عاجز نشوی بسته باین حیلت و فنها

قال السفیه

می کشد گلشنِ سُنّت دلِ دیوانهٔ ما — گر شود رای کسان سبزهٔ بیگانهٔ ما

رای می تازد و از فقهِ سنن آگه نیست — نامهٔ جهل بود مبحثِ فرزانهٔ ما

می کشاید رگِ آرای ضلالت اندیش — از سنن آمده نشتر بکف افسانهٔ ما

پیشتی از سنتِ خیر البشر آمد ما را — بفگند سیل قیاسِ دگران خانهٔ ما

جلوه از رای غلط حسن سنن شوق افزاست — دست در گردن کس نیست ز مستانهٔ ما

ما و بیگانگی از طرز بتان آرا — آشنائی که بود سنت جانانهٔ ما

بادهٔ رای کسان نیست بجامِ نواب
سیر چشم ست ز سنت همه پیمانهٔ ما

قال الفقیه

گر شوے باخبر از مشربِ رندانۂ ما — از سرِ صدق کنے بیعتِ پیمانۂ ما
از رہِ رای رسیدیم بمقصودِ حدیث — نامۂ علم بود مبحثِ فرزانۂ ما
شکرِ للہ کہ بہر جا راصول ست حلال — آن مۓ صاف کہ آرند زخمخانۂ ما
زہدِ خشک تو ہمہ رو بخرابے آرد — موج زن گر بشود گریۂ مستانۂ ما
قیدِ تقلید اگر مے گسلد خصم چہ دور — مے کند سلسلہ خاے سگِ دیوانۂ ما
گر طلبگارِ حدیثے بفقیہان رو آر — یک قدم راہ بمنزل بود از خانۂ ما
نکتہ مفروش و درین راہ چو عاجز میکوش — ہرزہ مخروش و بنہ گوش بافسانۂ ما

قال السفیہ

زہر راے بید ماغی حاصلِ بیباک ما — نیست غیر از سنتِ خیر البشر تریاکِ ما
بسکہ ما از بہرِ سنت ترکِ آرا کردہ ایم — شاخِ مرجان ست قربانِ سرِ مسواکِ ما
ہرچہ فہمیدیم جز ایثارِ سنت ہیچ نیست — مے جہد ہموارہ برقِ نور از ادراکِ ما
مرحبا سعیِ تمسک حبذا آثارِ دوست — ہمسرِ تختِ سلیمان گشت آخر خاکِ ما
در زمینِ ہند ہرگز آرزوی مرگ نیست — با دو قفِ آستانِ طیبہ یا رب خاکِ ما
آبیاریہاے ابرِ رحمتِ سنت نگر — غنچۂ ایمان دمد از تودۂ خاشاکِ ما
ما و نواب و کتابے از علوم منتقش — تو و درماندن بفتواے خرد بیباکِ ما

قال الفقیہ

خاکِ راہِ شرع آمد بسکہ جانِ پاکِ ما — عرش را افسر بود بر سر زمشتِ خاکِ ما
گرچہ دارے جامۂ گلدوز سرتا پا ولے — ننگھا دارد زجیب و دامنت خاشاکِ ما
مدعی گر سر کشد از خدمتِ ما دور نیست — ہست شیطان کو اِبا کرد از سجودِ خاکِ ما

خاک بر فرقت چه میگوئی که خاکت در دهن　　باد خاکِ آستانِ طیبه جانِ پاکِ ما
آتشے هر لحظه در جانت وضوے ما زند　　سیل در چشمِ تو هر دم میکشد مسواکِ ما
ده که برقِ نور پنداری سُلے غافل ازین　　کاستے تشے در خرمنت زد شعلهٔ ادراکِ ما
نوش داروی خرد عاجز چرا ضائع کنی　　در مذاقِ بیخبر در زهر آمده تریاکِ ما

قال السفیه

مبر بجامهٔ تقلید ازین لباس مرا　　بحالِ خود بگذار ای خداشناس مرا
خراب برائے خودی با وجودِ نصِّ قوی　　زحالِ خود چه شود گر کنی قیاس مرا
شکایتے ز خرد پیشگانِ خود دارم　　جز اتباع نه شد مایهٔ سپاس مرا
زراه و رسمِ عزیزان بجان همی ترسم　　بجوے یار گذارید بی هراس مرا
نشانِ تیرِ ملامت اگر شوم نواب　　خوشم بآنکه غمش کرده روشناس مرا

قال الفقیه

هزار شکر که تقلید شد لباس مرا　　خداشناس شناسد خداشناس مرا
بغیرِ فقه چه فهمے تو معنیِ نص را　　ازین خیال تو بگذر بجن سپاس مرا
رموزِ علمِ کتاب و حدیثم آسان گشت　　دلیلِ راه شد اجماع و هم قیاس مرا
مباش تا خلف از ترکِ اقتدای سلف　　شفیق تر ز برادر نجود شناس مرا
تو خواه بر سرِ مهر آے و خواه بر سرِ قهر　　نباشد از تو بنوعے اُمید و یاس مرا
برهنمائے اجماعِ سالکانِ هُدے　　مقلدِ سُننِ مصطفے شناس مرا
اگرچه عاجزم از صولتت نیندیشم　　ز شیرِ قالیِ تو کے بود هراس مرا

قال السفیه

صد رشک بمشکِ سخنم هست ختن را　　بو کرده دلم تا گل و ریحانِ سنن را

در غربتِ بدعت نبود راحتِ سنت
بی حکمتِ خاصی نگزینند وطن را

در هند چو من سنّتی پاکی نتوان یافت
هم حرف شدم حضرتِ صدیق حسن را

در جنبِ سُنن که خزفِ رای پسندم
پر گوهر و دُر ساخته ام دُرجِ دهن را

علامهٔ دوران که ز قنّوج برآمد
اُستاد شناسد همه شوکانِ یمن را

نواب از آن نور که دارد سننِ یار
افروخته شمعی عجبی خانهٔ تن را

قال الفقیه

از نعتِ نبی برگ و بری هست سخن را
زان سان که ز گل رونق و رنگست چمن را

تا نعتِ نبی خوانده زبان ایزد منان
پُر ساخته از سی و دو دُردانه دهن را

آن کس که بود طالبِ طیبِ خوشِ طیبه
چون خونِ فسرده شمرد مشکِ ختن را

کی دل کشدم جانبِ فردوس ز کویش
چون خار شناسم گل و نسرین و سمن را

دُزدد سر و تن از کُله و خلعتِ شاهی
آنکس که کند خاکِ درِ او سر و تن را

از خامه و هم نامه پی نعتِ تو عاجز
در مجلسِ دین کرده عیان شمع و لگن را

قال السفیه

اگر به رای شوی همدم از تو نیست عجب
وگر قیاس کنی این هم از تو نیست عجب

قیاس پروری و تند باد رای نی
اگر به باد دهی عالم از تو نیست عجب

اگر به رد دهی درد از تو نیست بعید
اگر به غم بفزایی غم از تو نیست عجب

غریب شرم نمائی ز محرم سنت
نظر به جانبِ نامحرم از تو نیست عجب

سخن گذاشته آشفته از خرد گشتی
خلافِ طورِ بنی آدم از تو نیست عجب

فغان که مرگ گزیدند اهلِ دین نواب
صدای نوحه درین ماتم از تو نیست عجب

قال الفقیه

اگر بدیو شوی همدم از تو نیست عجب
دم از رذ عجب زنی اینهم از تو نیست عجب

ندیدی امر حق اعمی اشدّ ی درین عالم
شدن صغیرتر ز دران عالم از تو نیست عجب

بدوستی که تو دیرینه دشمنی داری
هلاک جان بنی آدم از تو نیست عجب

چنین که ره روی ز رای قیاس تافته
شود دو عالم اگر برهم از تو نیست عجب

دم نیاز فقیران اگر به مسند ناز
سر از غرور نسازی خم از تو نیست عجب

چنین که دیو زدت راه واز رهت برده
اگر کنی ز خلائق رم از تو نیست عجب

شده شگفته دل دوست عاجز از نفست
شود حسود فسرده دم از تو نیست عجب

قال السفیه

حدیث دوست بنزدم بدوست مانندست
گمان مبر که مرا این بنده بی خداوندست

عیار سنت سرور بیک نمط نبود
برای تو همه زهر و برای من قندست

برای غیر ز سنت نمی توان گشتن
چو دل بخدمت او از ازل کمربندست

دل کسی اگر از اتباع راضی نیست
برای غیر پیمبر چگونه خرسندست

پناه نیست بجز سایه سنن نواب
درین زمان که ز تقلید فتنه چندست

قال الفقیه

زهر کسی که بحکم ائمه پابندست
چو بنده ایست همانا که بی خداوندست

ز نقل هر چه بود نقل مجلس فقها
بکام تو همه حنظل بجام ما قندست

ز حرف من که شوی رنجه ابلهی ابله
خرست هر که نه زین رشد با خرسندست

فقیه هر چه بگوید بگوش جان بشنو
که قول او بحدیث حبیب مانندست

کسیکه گوش ز عاجز نمی کند این پند
بحکم رای حکیمان علاج او بندست

قال الفقیه

حدیث دوست که روشن‌گر روان من ست — گزین بیان من و بهترین فغان من ست

بهر شکار کنم مرغ اوج سنت را — همای دوخته ناوک کمان من ست

ز فیض علم سخن از دو کون آزادم — خط حدیث ز غمها خط ضمان من ست

صحاح ستّه که در علم دین علم آمد — به رزمگاه خرد پرچم نشان من ست

بهر روش که مقلد رود تعقّب را — سمند فکرت صائب به زیر ران من ست

درین زمان که جهانی به باطل افتادست — بیان حق به زبان گهرفشان من ست

درین غزل بتامل نگاه کن نواب — که بهترین نواهای دلستان من ست

قال الفقیه

بضرب حرب عدو تیغ من زبان من ست — برای طعن مخالف قلم سنان من ست

تو جوفروشی و گندم‌نما بگوی دغل — بچار سوی دیار هنر دکان من ست

بگرد من خر لنگت نمی‌رسد هرگز — سمند نه فلک امروز زیر ران من ست

سمند فکر تو نعل افگند باول گام — دران مقام که جولانگه بیان من ست

صحاح ستّه که پیوسته بر زبان دارم — خدا گواه که دین من ست و جان من ست

حدیث دوست کجا و فغان هرزه کجا — دگر میار بلب بهترین فغان من ست

سپاس خالق و نعت رسول و مدح امام — وظیفهٔ من و ورد من و بیان من ست

بود مخالف دین هر که با تو آمیزد — کسی که از تو گریزد ز دوستان من ست

ز تیر طعن تو با امن و بی‌خطر باشم — نگاهبان من ایمان من امان من ست

به نعمت فقها دسترس مرا باشد — که بهره‌گیر جهان النعیم خوان من ست

به پیش منطق عاجز چه دم زند حاسد — زبان زبان من ست و بیان بیان من ست

قال السفیه

شاهِ جهان که آبِ رخِ ملک و ملت ست — خلوت نشینِ حجلهٔ احیای سنت ست
بهوپال را که دست تهی داشت از سنن — از یمنِ همتش همه آئینِ دولت ست
ما را بعهدِ سنتِ عهدش که دیر باد — صد گونه بر رقابِ خرد بار منت ست
تو رای میگزینی و من سنتِ نبی — تقدیرِ هر کسی ز خدا و ز قسمت ست
بر ما چه طعن گر همه عالم مقلد ست — نواب را تتبعِ سنت کفایت ست

قال الفقیه

نازِ تو از چه بر سرِ اقبال و دولت ست — فخرِ تو از چه بر سرِ این جاه عزت ست
اقبال لابقاست تصحیفِ جاه چاه — هم شتم و نظم معنیِ ترکیبِ دولت ست
حرفی مزن ز خلوت و سلنت بوصفِ زن — کاین مدح بالکنایت و ذم بالصراحت ست
احیای سنت از تو نه از وی شده هنوز — ای لاف زن خلاف مگو اینچه سنت ست
هرگز خلافِ قولِ فقیهان حدیث نیست — حرمانِ تو ز فقه حوالت بقسمت ست
از عقل و رای وا رهد آنکس که سر بتافت — لایعقل ست و بیخرد و پست فطرت ست
اندر هوای حلیه ز نم بال و پر مدام — شهبازِ شوق را پر پرواز همت ست
عاجز گلِ مراد نه چیند ز باغِ دین — بیدین که خار در رهش از شان و شوکت ست

قال السفیه

تو در برابرِ من غائب این چه عیاری ست — بنرگسِ خردت توتیای مکاری ست
باختیار نیفتاد چشم بر رایم — خدا گواه که این مقتضای بیماری ست
ز نکته سنجیِ یارانِ رای بیزارم — حدیثِ غیر شنودن نه رسمِ دلداری ست
دو بار خنجرِ تقلید را ندهٔ تصدیع — تو جمع باش بخاطر که زخمِ من کاری ست

مرا بسیرِ سُنن چون نمی بری ہمراہ | تو خود بگوے بمن این طریقۂ یاری ست
محدثان چہ عجب گر بہ نیم جَو نخرند | قبای اطلسِ رسائے کہ از سنن عاری ست
بھجرِ طَیبہ بنالند حافظ و نواب | کہ ما دو عاشقِ زاریم و کار ما زاری ست

قال الفقیہ

منا زنازین کہ مرا شوکت و جہانداری ست | شکوہ و عزت و جاہت بچشم ما خواری ست
بزرق نقش فرقہ انداز گشتۂ در دین | تلبّست بحدیث و کتاب عیّاری ست
اگرچہ جامہ ز مصحف کنی و پیش آئے | تنت بمصحفِ پاک از شعارِ دین عاری ست
بطعنۂ فقہا نسخہ ہا سیاہ کنے | سپید رُو نشوی کاین عمل سیہ کاری ست
نداده اند ترا در اَلَسْتْ راے صحیح | علاج سود نہ بخشد کہ کُہنہ بیماری ست
چرا نہ جانبِ لامذہبے گریز کنے | ز تیغ فقہ تو زخمے کہ خوردہ کاری ست
حَسود خشک لب افتادہ ماندای عاجز | فُیوض لم یزلے دمبدم بتو جاری ست

قال السفیہ

جان می طلبد لقاے سنت | دل می طپد از براے سنت
آزادِ قیاسم و اسیرم | در زلفِ گرہ کشاے سنت
من سرمۂ را بے کس نخواہم | چشمِ من و خاکِ پاے سنت
اے بادِ مدینہ نکہتے آر | از گلشنِ جان فزاے سنت
در سوقِ محبتِ پیمبر | نقدِ دلِ من بہاے سنت
از دیدۂ شوق تکمہ سازم | وز پردۂ دل قباے سنت
ویرانۂ راے ہست آباد | از جلوۂ دلکشاے سنت
روشنگرِ راے تیرہ آمد | من شیفتۂ اداے سنت

اخلاص نصیب اہل تقلید ثواب بود گدائے سنت

قال الفقیہ

تا گشتہ ام آشنای سنت دل باختہ ام برائے سنت

در فقہ بود اگر بہ بینے صد جلوۂ دلکشائے سنت

منکر نہ شود ز فقہ ہرگز ہر شیفتۂ لقائے سنت

شد شانہ ز پنجۂ مقلد در گیسوی دل ربائے سنت

گر چشم جلائے دیدہ دارے کن سرمہ ز خاکپائے سنت

دین زندہ شدست از فقیہان از فقہ بود بقائے سنت

بر قامت ما چنانکہ دل خواست آراستہ شد قبائے سنت

دعوای تو بے دلیل باشد ہرگز نہ کنے ادائے سنت

فرق تو و خاک راہ خذلان چشم من و توتیائے سنت

عاجز دانند فقیہ دین را خضر رہ و رہنمائے سنت

قال السفیہ

شد گرہ غنچہ ز رشک سمن بوی حدیث بست دل رشتۂ جان در شکن موی حدیث

شکر ایزد کہ نہ شد معتکف کنج خرد رخت انداخت دل آخر بسر کوی حدیث

طعنۂ بیخبردان در خور پاسخ نبود بست راہ سخنم لعل سخن گوی حدیث

طاعت رسائے نیرزد بطلبگار بہشت ہست محراب نمازم خم ابروی حدیث

ابلہان شیفتۂ غمزۂ آرا باشند دلربایم بود آن نرگس جادوی حدیث

بند بر پا ز خرد باز نمانم نواب
میکشد سوی خودم نکہت گیسوی حدیث

قال الفقیه

شد دل اهل صفا آینهٔ روی حدیث — زد زبانِ فقها شانه بگیسوی حدیث
در جهان بوی سفاهت بدماغت پیچید — از گلِ فقه چه آن می‌شنوی بوی حدیث
راه پرخوف و تو زاجماع بریدی افسوس — حاش لله که نبری ره بسر کوی حدیث
بهر زبانت بود اخبار و دلت بیخبرست — روی دل هست مرا در ره دین سوی حدیث
زابِ فقه‌ست بهارِ گلِ علم عاجز — بوستان علم تازه شد از جوی حدیث

قال الفقیه

درین زمانه مکش بهر رای غصه و رنج — که نقد سنتِ ما بهترست از صد گنج
سگی ترانهٔ رای و سگی نوای قیاس — عجب که چند مغنی‌ست زاغ زمزمه سنج
شکنج طرهٔ تقلید زینهار مگیر — شکنجهٔ غم دهرست مردرا نه شکنج
ز رای تیرهٔ خود رنج میکشی نواب — وگرنه سنت ما را چه کار ازین شش و پنج

قال الفقیه

هزار حیف ز نیرنگِ این سرای سپنج — که چون تو زاغ درین باغ گشت زمزمه سنج
چه سود ازین که حدیث و کتاب جمع کنی — که خاک روزیِ مارست گرچه دارد گنج
خموش و تن زن و از طعنِ عالمان بگذر — حذر که از تو دلِ عالمی بود در رنج
چو شد ز روی خبر صدق و ضعف میزانت — مباش بیخبر اینجا عیار خویش بسنج
ز نردِ مکر و دغایش مترس ای عاجز — حریف مهرهٔ ناکامی برد ازین شش و پنج

قال الفقیه

ممنونِ سنتم که فرستد پیام صلح — بگریزم از خرد که گریزد ز نام صلح
غیر از فسانهٔ خرد و جنگِ اجتهاد — هرگز ز مولوی نشنیدم کلام صلح

برمن سمی حدیث نبوت حلال باد — زان سان که بر فقیه حرام ست جام صلح

خواهم عتاب رای و گریزم ز لطف رای — از جنگ گر رها شوم آرد بدام صلح

نواب را بچشم حقارت مبین فقیه — کورا بود بسنت سرور قیام صلح

قال الفقیه

چون بر لب و زبان گذرانم پیام صلح — گز هرزه گوئی تو شده تلخ کام صلح

از کینه سنگ تفرقه انداختی بدین — ای سنگدل شکست ز دست تو جام صلح

داری خیال جنگ بنام آوران دین — چون با تو کینه توز گیریم نام صلح

پیموده اند جام محبت بیک دگر — اجماع سرخوش ست ز عیش مدام صلح

عاجز شکار تو نه شود دام باز چین — مرغی که زیرک ست کی افتد بدام صلح

قال السفیه

لطف سنت طلبد این دل دانا گستاخ — رای نازد که نشیند بدل ما گستاخ

خوشم ای شاهد سنت که بدلدار ماست — نمک حسن تو با زخم جگرها گستاخ

کاش این چشم که نظارگی تقلید ست — میکشیدی رخ سنت بتماشا گستاخ

های این دست که این دم بمیان خرد ست — بود با دامن سنت چه قدرها گستاخ

من و دریا و سنن دیده گریان نواب — که همه ابر سهی گردد و دریا گستاخ

قال الفقیه

مرو از جای و مشو این همه برنا گستاخ — جاهل ست آنکه شود بر سر دانا گستاخ

گام سنجیده نه اندر ره دین کن تقلید — بسر افتی اگر انجا بنهی پا گستاخ

همه این علم و فنون تو جنون دانستم — گشتی از بیخردی بر فقها تا گستاخ

عجب از تو نبود سرزنش دینداران — که خس و خار رود بر سر دریا گستاخ

هر سخن جایی و هر نکته مقامی دارد — مشو از بی ادبیها بهمه جا گستاخ
فهمت ار نیست بسر نام حدیث نبوی — رایت ار نیست مزن در ره دین پا گستاخ
از زبان یافت زیان همچو حسود ای عاجز — هر که در پیش فقیهان شده بیجا گستاخ

قال السفیه

بجان نقش حق طرفه مشکل نشیند — اگر سهل پرسند باطل نشیند
کنم یاد قرآن که از سینه خیزد — وهم واد سنت که در دل نشیند
نه خود را که از ره برد عالمی را — فقیهی که در فکر باطل نشیند
نگفت آنکه بر رای خود تکیه داری — ندیدم که نقاد غافل نشیند
زکوی خرد جز مقلد نخیزد — به بزم سخن مرد عاقل نشیند
برحمت در آید ز رحمت گریزد — ز سنت هر آنکس که عاطل نشیند
ز سنت نگردد دل راست کیشان — نه آسان رود آنچه مشکل نشیند
گرفت ست تالیف نواب عالم — ز خلوت برآید به محفل نشیند

قال الفقیه

درانقش تقلید در دل نشیند — بنازی که لیلی به محمل نشیند
ز تقلید محروم آن رهروی تو — که لب تشنه بر روی ساحل نشیند
حذر کن ز آه دل اهل ایمان — که گر خیزد این فتنه مشکل نشیند
کسی چو تو لامذهبی برنخیزد — که پیوسته در فکر باطل نشیند
نزیبد به وهابی لاابالی — که در بزم سنت چو عاقل نشیند
بگویند برخیز ازین بزم سنت — کسی را که از رای غافل نشیند
میاسایی و گامی بزن در ره دین — مسافر کجا جز به منزل نشیند

برای منیر فقیهانه عاجز — بخور رشید رخشان مقابل نشیند

قال السفیه

زارباب خرد یارب دلِ مومن حزین باشد — نه انصاف ست صد خاطر خوش و یکدل غمین باشد

فرنگ رای گر در ساخت با افعانِ بعتها — بسلطانِ سُنَن هندوستان زیرنگین باشد

خداوندا امانم ده بزیر سایهٔ سنت — مکائدهای شیطان رای را اندر کمین باشد

بدل برقِ سنن تابد تماشای حقیقت را — تجلی گاهِ موسے را خدا طور آفرین باشد

مشو آشفته در مهر تبانِ رایها نواب — پسندت آمد اینمعنی نه دل باشد نه دین باشد

قال الفقیه

کجا مومن ز علمِ فقه مغموم و حزین باشد — دلِ لامذهب از اجماع روز و شب غمین باشد

مکائدهای شیطان فقه را گفتن نمی شاید — مگر لامذهبانرا قولها اکثر چنین باشد

فرنگِ رای گفتن کے بود فرهنگِ دینداری — برین آئین و دین از آن و این صد آفرین باشد

فقیه آنم که بر طور معانے در سخن آید — کلیم ست و ید بیضاش اندر آستین باشد

کسے کاندر طریقِ شرع دین شد رهنمای او — چه غم دارد که رهزن چون تو اش اندر کمین باشد

نگردد بر عجوزه هر مائل مردِ راهِ دین — هماناچشم در راهِ وصالش حورِ عین باشد

مده نسبت بهم با خاکِ طیبه مشک را عاجز — خطا کردی کجا همسنگِ قدرش مشک چین باشد

قال السفیه

حیف ست کاین رای پرستان دگر نه شد — این خاکِ تیره در کفِ یاران چو زر نشد

حرمان نگر که همتِ سنّی پاک دین — صد ره بجالِ رای رسید و اثر نشد

نازم بجذبِ سنت سرور که بر درش — دل رفت آنچنان که مرا هم خبر نشد

هر چند رای را بگزیدم برای خود — شادم که تلخکامیِ من زین شکر نشد

نواب رو بنمود بتا لیفهاے خود — انواع راے را دکسے را خبر نشد

قال الفقیه

کس بے فروغِ راے ز اہلِ بصر نشد — ہر کوکبے مقابلِ شمس و قمر نشد

بے فقہ کس نیافت ز جمعیت آبرو — بس قطرہ کان گرہ شد و اما گہر نشد

از مہر سنگ لعل و دلت گشت خون زکین — عیبت بکسب علم دریغا ہنر نشد

عالم ز علمِ فقہ شدہ بہرہ ور و لے — سنگ ست یا دلِ تو کہ در وے اثر نشد

انکارِ فقہ و دعوے اسلام مرحبا — این کار کارِ تست ز ہر کارگر نشد

عجز و نیاز شیوۂ عاجز بود مدام — مغرور مست چو نتو بزور و بزر نشد

قال السفیه

نسیمِ جنت از گلزارِ بطحاے تو مے آید — دُرِ شہوارِ سنتہا ز دریای تو مے آید

دلش برکندن از تقلید و آوردن سوئے سنت — ز لعلِ گوہر افشانِ دل آرای تو مے آید

تقابُل نیست در رای و سنن ای مدعی لکن — طرف گشتن با سکندر ز دارای تو مے آید

تو خورسندی کہ تقلیدِ کسان روشنگرت گردد — جہان در چشمِ من تاریک از رای تو مے آید

دگر احرام کویت بستہ نواب از سرِ شوقی — خوشت باد اکہ از خود رفتہ در جای تو مے آید

قال الفقیه

ز ہر جانب مقلد در تمناے توئے مے آید — رود ہر قطرۂ کز خود بدریاے تو مے آید

خدارا کورے چشمِ عدو را نیز زائل کن — کہ کارِ سرمہ از خاکِ کف پاے تو مے آید

دل از کف بردن و از مہربانی دلدہی کردن — ز روی دلکش و رای دل آراے تو مے آید

چمن آرائیِ رسلے دل آرایان کند ہر دم — نسیمِ جانفزا ہر گہ ز بطحاے تو مے آید

علاجِ تلخکامانِ فراقت یا نبیَّ اللہ — بشکر ریزے لعلِ شکرخاے تو مے آید

مدارا از فتنهٔ دجال خوبان باکے ای عاجز — چو دفع شر اشرار از مسیحای تو می آید

قال السفیه

علاج درد دل از رای پرهیزیان نمی آید — بجز عکس رخ سنت بچشم جان نمی آید

سنن را بنده ام ناخوانده رسم جاهلیت را — بسوی قبلهٔ بدعت رخ ایمان نمی آید

علاج بدگمانیهای من با رای نتوانی — ز تو در خاطر من وقعت پیمان نمی آید

بحشر کے رسد رائی بجالم چون درین فرصت — بدرد من نمی سازد پی درمان نمی آید

چو دیدم زائر نواب را از سرزمین هند — بخاطر هیچ یاد از کشور ایران نمی آید

قال الفقیه

قرار از درد نادانی بنادانان نمی آید — علاج این مرض حاشا که از لقمان نمی آید

نصیحت میکنم بشنو علاج خویش کن لیکن — بجز رای صحیح این درد را درمان نمی آید

تو از تقلید شوکانے چرا دامن نیفشانی — که غیر از خار و خواری هیچ از شوکان نمی آید

چه داری بوی راح و فلاح از شوک شوکانی — که از خار مغیلان نفحهٔ ریحان نمی آید

مطیع دیو گشته بندهٔ فرمان نفس آمد — براه راستی آن خصم نافرمان نمی آید

مخالف گر تو آویزد ای عاجز مرو از جا — که خار اصلا بکار ناوک و پیکان نمی آید

قال السفیه

خبرے از یمن نمی آید — بوئے از پیرهن نمی آید

نشتر غم بدل چرا نه خلد — خواستار سنن نمی آید

بوی عطرے که از حدیث شمم — هرگز از یاسمن نمی آید

از تو اخذ حدیث پیغمبر — در زمان فتن نمی آید

ترک سنت گزیدن بدعت — از تو آید ز من نمی آید

ہای اہلِ قیاس را سنت | ہمچو جان در بدن نمی آید
یاد نواب نیست در قنوج | ہیچ کس از وطن نمی آید

قال الفقیہ

از کس این مکر و فن نمی آید | از تو آید ز من نمی آید
علم از اہلِ راے حاصل کن | مشک غیر از ختن نمی آید
انچہ آید ز علمِ فقہ و حدیث | از گل و یاسمن نمی آید
سخن مختصر ہمین کہ ز تو | طرزِ اہلِ سخن نمی آید
عطرِ قنوج شد و باغ آشوب | تا شمیم از چمن نمی آید
زنِ دنیاست مدعے عاجز | کارِ مردان ز زن نمی آید

قال السفیہ

دلے کان سوی سنت مائلِ پرواز میگردد | اگر ہم طالعِ گنجشک باشد باز مے گردد
صریرِ خامۂ ما مژدہ بخشد متصل مارا | کہ انجامِ محدث خوشتر از آغاز مے گردد
در افشای سُنن جرمے نباشد شیخِ ملت را | سفالِ رای یاران از گہر ممتاز مے گردد
بجنت می برد سنت خوشا سرسبزی طالع | زہے محرومی آنکس کزین در باز مے گردد
صفیرِ بلبلش از روضۂ سنت دہد یادم | کہ با نواب والاجاہ ہم آواز مے گردد

قال الفقیہ

مدام از حضرتِ حق کارِ ما باساز مے گردد | بصبح و شام این در بر رخِ ما باز مے گردد
چہ یازی چنگ بہر جنگ باز آ زین تگاپوہا | شکارِ صعوہ از تائیدِ ایزد باز مے گردد
تو اسرارِ احادیث و کتاب از فقہ حاصل کن | صواب و ناصواب اینجا ہم ممتاز مے گردد
چنین گرمی سرائی نغمہای خارج آہنگان | جہانے برہم و درہم ازین آواز مے گردد

کتاب و فقه و سنت هر سه اندر خلوت و جلوت — با اهل دین رفیق و مونس و دمساز میگردد
زبونے تا کجا سازم من در تیغ زبان عاجز — که خصم از طنز و طعن اهل دین طناز میگردد

قال السفیه

لب که از سنت روایت میکند — طوطے از شکر حکایت میکند
هر کسے گوید حدیث مصطفے — بر دل مسکین عنایت میکند
بهر دور از نیستان نالد قلم — بشنو از نے چون حکایت میکند
جان دور افتادهٔ شهر رسول — از جدائے ها شکایت میکند
هر که مشتاق نجات اخروی ست — جانب سنت رعایت میکند
تیغ تقلید کسانم کشته بود — لعل جان بخشے حمایت میکند
پیش نوا ام مخوان دیوان رائے — سنتے او را کفایت میکند

قال الفقیه

مولوی از خود روایت میکند — ور خدا گویا شکایت میکند
کلکت از دست تو می نالد مدام — بشنو از نے چون حکایت میکند
دوری از اجماع و با تو نفس تو — از جدائے ها شکایت میکند
بهر رزم آرائے لا مذهبان — رائے زن از رای رایت میکند
هر مقلد پیشه را قول امام — در طریق دین کفایت میکند
لطف حق تائید بر عاجز مدام — میکند بیحد و غایت میکند

قال السفیه

شد شرف زاحادیث پیمبر کاغذ — نقطها گوهر یک دانه بود بر کاغذ
صفحهٔ عارض گل بهر نوشتن شاید — در خور سنت سرور نبود هر کاغذ

روی قرطاس سیه میشود از نقش خرد | نشود کاش درین ملک میسر کاغذ
می نویسیم ثنای سنن سرور را | هان بیارید بمن از ورق زر کاغذ
تا حدیث صفت طیبه نوشتم نواب | گشت چون عرصهٔ گلزار معطر کاغذ

قال الفقیه

گرچه هنگام رقم می‌کنی از زر کاغذ | حرف تو در نظر آید چو خزف بر کاغذ
تا کجا بر رقم فقه خط نسخ کشی | قلت اشک فشان آمد و شد تر کاغذ
خط من در صفت رای خطوط شمس ست | میکند کسب صفا چون مه انور کاغذ
خط بطلان شمرم کاغذ بادی دانم | کلک بمغز تو گر مشق کند بر کاغذ
کوری از جهل ندانی که سواد عاجز | سرمهٔ دیدهٔ بینا بود اندر کاغذ

قال السفیه

ترا ز فتنه بود هر طرف سپاه دگر | ز جور رای تو هر گوشه داد خواه دگر
هوای رای برد از ره سنن دل را | بجز خدای ندارم بران گواه دگر
بیا بگلشن سنت که رنگ و بو بینی | نروید از گل تقلید جز گیاه دگر
بکش بتیغ خرد والهان سنت را | نکرده اند بجز پاس حق گناه دگر
ز بهر خدمت بدعت درین زمان فتن | بخانه ات نبود غیر رای واه دگر
ز تند باد حوادث که می وزد از رای | بجز حدیث نباشد مرا پناه دگر
زرای جز تو بپیش که نالم ای نواب | که نیست جز تو درین ملک پادشاه دگر

قال الفقیه

باهل دین بود امروز عز و جاه دگر | که در مدینهٔ ما هست دین پناه دگر
چگونه راه برد در مدینهٔ اسلام | ترا طریق دگر هست و رسم و راه دگر

بملک شرع مسلم بود فقیهان را | نگین دیگر و تاج دگر کلاه دگر
کتاب را بود آثار دیگر از تفسیر | حدیث را ز قیاس ست دستگاه دگر
قیاس و رای دو تا شاهد اند عادل و بس | بامر حق چه ضرورت بود گواه دگر
تباز بر سر افواج دشمنان عاجز | رسد ز غیب بامداد تو سپاه دگر

قال السفیه

مستم از نشهٔ دین دهر بکام ست امروز | بادهٔ میکدهٔ طیبه بجام ست امروز
منما روی خود ای رای سیه چرده برو | جلوه از سنتم ماه تمام ست امروز
رند مارا که بجز میکده جایش نبود | بین که در زاویهٔ طیبه مقام ست امروز
داروی از سنتم کن که ز دود آرا | بدماغ من بیچاره زکام ست امروز
عالمی را م حدیث آمد و تقلید گذاشت | بعد الحمد که ایام بکام ست امروز
تا صحا چون نزنم دست بقرآن و حدیث | آن کدام ست که بی شاهد و جام ست امروز
بعد نواب کسی نصرت سنت نکند | رقم خامهٔ او مسک ختام ست امروز

قال الفقیه

شام میخانهٔ ما روکش بام ست امروز | آفتابم ز رخ دوست بجام ست امروز
جلوه رای کند بسکه جهان آرائی | سحر مدعیان تیره چو شام ست امروز
هر که در چار جهت سالک راه شرع ست | پیرو رهبری چار امام ست امروز
جلوه رای مرا ماه تمام ست امشب | روشن از مهر سنتها در و بام ست امروز
نسبت ماه مناسب بشب آمد تو مگو | جلوه از سنتم ماه تمام ست امروز
آمد این بیخردی باعث محرومی تو | ورنه فیضان خرد بر همه عام ست امروز
بهره ناکامی فرداست عدو را عاجز | گرچه از گردش ایام بکام ست امروز

قال السفیه

تو از سرِ هوس رای این و آن برخیز — سُراغ سنت جانان کن و جوان برخیز
حریفِ رای مشو اندرین تفقه چیست — ز فرقِ شعلهٔ تقلید چون دخان برخیز
مجو فضای ریاضِ سخن ز کنج قیاس — ازین خرابه بگلگشتِ گلستان برخیز
بگوی طیبهٔ سنت بیا و پا بشکن — سبک چو باد ز بزم خردوران برخیز
مباد دستِ رحیقِ خرد شود نواب — بگو بحضرت او از درِ مغان برخیز

قال الفقیه

چو رای تست جوان از غمِ جهان برخیز — به پیرِ میکده بنشین و شادمان برخیز
بیا و رو بفقاهت درین سفاهت چیست — ز روی آتشِ تسفیه چون دخان برخیز
بجذبهٔ اثرِ رای آفتاب ضیا — چو شبنم از سرِ این باغ و بوستان برخیز
گرفت جام و صراحی بدست لاله و گل — تو نیز از پی تقلیدِ این و آن برخیز
زبان و خامه سلاح سخنورست ای دل — بی مقابله با خنجر و سنان برخیز
حریفِ رای شو و هم ندیم اهل قیاس — بهوشان بنشین و ز بیهشان برخیز
ز سنت ست ثبوتِ قیاس طعنه مزن — تو بیخرد ز میان خردوران برخیز
چو در سرت سرِ سرّ اصابتِ عقل ست — باهلِ رای نشین و ز ابلهان برخیز
بطیبِ طیبه و بوی حدیقهٔ نبوی — چو باد ازین گل و گلزار و بوستان برخیز
برآر خرقهٔ تلبیس و پوش لبسِ خلوص — بملک و مال جهان آستین فشان برخیز
ببند ای چه نشینی که هر زمان در گوش — ندا همی رسد از آسمان که هان برخیز
ترا که نیست نصیب از الست بادهٔ رای — برو بصومعه و از درِ مغان برخیز
بدوستی که خدا دوست باش چون عاجز — بدوستان بنشین و ز دشمنان برخیز

قال السفیه

ای یار رای شیوه ز احوال ما مپرس / بیگانه از سنت ما ماجرا مپرس

خواهی دلت چو آینه روشن شود ز دین / بگذر ز رای زن و مدعا مپرس

از رای اهل رای نقود سنن مجو / یعنی ز مفلسان خبر کیمیا مپرس

باب سنن بد قرار باب رای نیست / یعنی بدرد خو کن و نام دوا مپرس

آگاهیش ز عالم علم حدیث نیست / آنکس که با تو گفت ز نواب ما مپرس

قال الفقیه

از بیخبر رموز کلام خدا مپرس / جز اهل رای راز ز آن ما مپرس

داروی دین ز غیر مقلد مکن طلب / آن کسکه خود علیل بود از دوا مپرس

خاک ره فقیه بس اکسیر اعظم است / احوال سیمیا خبر کیمیا مپرس

اسرار دین و سر حق از بیخرد مجوی / تدبیر ملک و راز ملک از گدا مپرس

بودی چه و چه هستی و باشی چه عاقبت / از نفس خود بپرس ز ما ماجرا مپرس

قول فقیه دار مسلم بجان و دل / چون عاجزی ای سفیه ز چون و چرا مپرس

قال السفیه

بروزگار سنن ساز و بی ریا می باش / بکار رای سر رنج و با خدا می باش

چو غنچه کار خرد مشربان فرو بسته است / نسیم وار ز سنت گره گشا می باش

مرید رای پرستان مشو ز بیخردی / رفیق جرگه آثار آشنا می باش

مجوی رای ز کس با حدیث مصطفوی / بنادستی مکن و همدم وفا می باش

اسیر فتوی بیگانگان مشو نواب / مدام بر سر این راه رهنما می باش

قال الفقیه

زبندِ غصهٔ تقلیدِ دین رہاے باش — برآ ز بندِ خودے بندۂ خدامی باش

کلہ ز سنت و تاج از کتاب اگر خواہے — زسر غرور بنہ در لباس نامی باش

فتادہ از کفِ تو عقدہا بکارِ سخن — بزورِ ناخنِ آرا گرہ کشامی باش

مشو بجیفۂ دنیا فریفتہ چو زغن — سعادتِ ابدے کن طلب ہمامی باش

مپرسی بحقیقت بسعیِ خودکامے — خداشناس شوی از خودی جدامی باش

جماعتِ فقہا رہنماے راہِ حق اند — تو پیروی صفتِ سایہ در قفامی باش

بغیرِ فقہ عمل بر حدیث نتوان شد — بہ رای صائبِ خود این ازخطامی باش

اگرچہ بر سرِ باطل بود عدو عاجز — تو حق پسندی و حق گوی و حق نمامی باش

قال السفیه

بگذر ز جنگِ زید و عمر بر سرِ حصص — دانی گزین ستیزہ نزاید بجز غصص

گر صاحبِ فصوص شنیدی حدیثِ مغز — در سنتِ رسول نوشتے ہزار فص

در گلشنِ سخن گلِ آزادگے بود — جان در تنم زرای تو کالطیر فی القفص

نسبت میانِ رای و روایت کجا بود — آن گر اعم شمردہ شود این بود اخص

سنت چو تیغ قطع دلیلِ خرد کند — تاویل را گذاشتہ آیم بسوے نص

لواب گو فسانہ سنت کہ دلکش ست — تو یوسفے و قصہ تو احسن القصص

قال الفقیه

ذاتِ نبے کہ مصحفِ ناطق بود بہ نص — افسانہ جمالِ وی ست احسن القصص

یوسف عزیزِ مصر شدہ او حبیبِ حق — صاحب خرد شناسد اعم را خود از اخص

از ضربِ زید خوار بود عمرو دائما — وز اہلِ رای بےخبر افتاد در نقص

بیکار او فتاد خرد در دماغ تو — کالعیر فی المغارة والطیر فی القفص
از اعتساف آمده نالان مقلدین — فی الدین قد فتنت وقد جئت بالغمص
شد قسمت تو بجز دے قسمتم خرد — هر شخص حصه ازل یافت از حصص
عاجز جدا ز فقه مذاهب حدیث را — خاتم دل فقیه و حدیث ست جاے فص

قال السفیه

چو طعن بر تو کند در سنن خرد مرتاض — تو شاد باش که لابد بود ازین احماض
تمام فیض بود حرف سنت از لب یار — همیشه فیض رسان باد آن لب فیاض
ز سنتش خبرے نیست قدر و قیمت آن — حکیم بزم خرد را ازو بود اغماض
علاج خاطر درماندگان بسنت کن — که عاجز ست طبیب خرد درین امراض
حدیث حضرت نواب دل ربود مرا — دمیکه ذکر خردے نگاشتم به بیاض

قال الفقیه

ز جهل و بیخردی بهتر است کنے اغماض — که نیست پیش فلاطون علاج این امراض
بسعی غیر مقلد سپید رو نشود — سواد وجه نگردد بشست و شوی بیاض
بغیر راے سواد کسے نشد روشن — بچشم دل نگر این نکته کن رقم به بیاض
گرفتم اینکه تو علامهٔ زمانستے — چو علم فقه ندانے ندانمت مرتاض
چه عاجز از تأمل نظر کنے دانے — که بردمیده چه گلها درین شگفته ریاض

قال السفیه

ساقی بیا که موسم عیش ست و انبساط — خواهم شدن بسیر سنن اهدنا الصراط
ما را ز عمر شیب چه حاصل بود ز راے — چون در شباب پا بنهادم بران بساط
پرهیز فتنها ز خرد در کمین تست — سنت بگیر و چنگ بدامان احتیاط

سنت گزین نه رای که مرگ ست در پیت — هرگز قیام نیست ترا اندرین رباط
نواب شرم آیدم از حضرت نبی — جز سنتش به رای نسازم باختلاط

قال الفقیه

الحمدلله اینکه بود دردم از نشاط — ایاک نستعین و دگر اهدنا الصراط
طی کن بساط جهل بسیط و فقیه شو — زان پیش کز بسیط زمین میکنی بساط
از باب بی احتراز و زو هاب بی اجتناب — با مومن ارتباط و بمسلم کن اختلاط
کعبه رباط طاعت و خلقی مصلیش — افگنده اند چار مصلا دران رباط
سجاده گر چهار بود جاده هم چهار — یک خانقاه و صومعه یک منزل و صراط
زاشعار آبدار تو عاجز عدو گریخت — دانی که سگ گزیده کند ز آب احتیاط

قال السفیه

شد خاطرم از کتاب محظوظ — وز سنت مستطاب محظوظ
بوی خردم کند پریشان — گردم نه ازین گلاب محظوظ
صد شهر خرد نموده ویران — گشتم ز دل خراب محظوظ
هرچند سخن زنانه رای — طبعم شده ز انتخاب محظوظ
بر چرخ سخن برفت نواب — شد ذره ز آفتاب محظوظ

قال الفقیه

شد جان من از کتاب محظوظ — چون تشنه جگر ز آب محظوظ
دل مست ز بادهٔ الست ست — هستم ز دل خراب محظوظ
سرگرم محبتم که باشد — سرمازده ز آفتاب محظوظ
دنیا طلبید و مدعی گشت — از وهم و خیال و خواب محظوظ

نامِ تو زجاهلان گزیده — کلکم شده زانتخاب محظوظ
عاجز زکتاب سرخوش آمد — چون باده کش ازکباب محظوظ

قال السفیه

مست حدیث راز مے ارغوان چه حظ — رنجور رای راز مسیح زمان چه حظ
ازکف ربوده است دلم را حدیثِ او — ما را زپے گرفتنِ تقلیدیان چه حظ
چون راے کس بسنتِ سرور نمیرسد — از جستجوے معرکهٔ امتحان چه حظ
امکان نداشت دست بسنت رسیدنت — از آرزوے وصلتِ حورِجنان چه حظ
آنراکه سلبِ اطاعتِ سنت بطیبه رفت — نواب گو زقربتِ آن آستان چه حظ

قال الفقیه

از پاکیِ فقیه به بدطینتان چه حظ — گو بوی گل خوش ست جعل را ازان چه حظ
از پندِ اهلِ راے به نابخردان چه سود — بیمارِ جهل راز مسیح زمان چه حظ
آن کس که از مدینهٔ اسلام خارج ست — گو حکمران شده ست بهندوستان چه حظ
مردی کجا چو مرد بود تحتِ حکمِ زن — زین خانی و بهادریِ خان و مان چه حظ
طوطے زلا اله موحد نمے شود — با مردِ بے عمل ز زبانے بیان چه حظ
زاجماع ذوقِ سیرِ سیر حاصلت شود — بی دوستان زسیرِ گل و بوستان چه حظ
معنی طلب شالِ دلِ اهلِ معرفت — لفظِ حدیث اگر بودت بر زبان چه حظ
این هرزه نالیست برِ عاجز چو باد هست — آنراکه درد نیست زآه و فغان چه حظ

قال السفیه

حدیثِ لعلِ تو آغاز یافت در مطلع — سزد فسانهٔ اربابِ راے در مقطع
بوصفِ سنتِ سرورِ جنان غزل خواندم — درے ز رحمتِ ایزد کشود هر مصرع

هزار میوهٔ ایمان دهد بعکس خرد — ز رُست شاخ حدیثے عبث درین مزرع

مرا بس اینکه شوم منتفع بعلم سنن — فقیه مدرسهٔ راے و علم لاینفع

ز گنج راے برآمد بوسعت سنت — که جمع خاطر نواب ماست از مجمع

قال الفقیه

نوشته ام غزلے طعنه زن درین مجمع — که هر قرعه بزند بر سر تو هر مصرع

ترا که شپره چشمے کجا خبر باشد — که رای مهر جهانتاب هست و دل مطلع

تو روبهی چه کنے با مقلدان شیرے — که شیرگیر بود هر غزال این مرتع

ترا چه بهره ز علم سنن بود بی رای — تمام سعے تو لا حاصل ست و لاینفع

بروے فهم تو علت حجاب اکبر شد — ترا گمان که عروسیست در ته مقنع

بعجز کوش چو عاجز بجاه و مال منال — عروس دولت تو رو نهفت در برقع

قال الفقیه

بسنت گشتم از هر کار فارغ — بگلگشت چمن از خار فارغ

سرت گردم که پیش حجت تو — مقلد گشت از اغیار فارغ

بشوق شاهد سنت نخسپم — نباشد مرد شب بیدار فارغ

بذکر سنتم از رای غافل — بکار یارم از اذکار فارغ

مرا شک نیست در اوضاع نواب — که یک دم نیست از آثار فارغ

قال الفقیه

چرا نشینے از پیکار فارغ — ز طعن و طنز خود را دار فارغ

بطعن اهل دین داری سرکار — زمانے نیستی زین کار فارغ

فنون جهل آموزے دریغا — ز علم دین شدے یکبار فارغ

مکافاتِ عمل یابے سرانجام | مباش از کارِ ناہنجار فارغ
بکیدِ نفس و شیطان خو گرفتے | نشستی در صفِ اغیار فارغ
حذر کن از دلِ پرسوزِ عاجز | مباش از آہِ آتشبار فارغ

وقال الفقیہ

عمرِ یارانِ زمان شد در پئے آراء تلف | قل لہم ان ینتہوا یغفر لہم ما قد سلف
جرعۂ کز ساغرِ اہلِ سنن ریزد بجای | خاکِ آن بر خونِ اربابِ خرد دارد شرف
نکتۂ سنت مجو از خاطرِ تقلیدیان | گوہرِ آثار را جا نہاے پاک آمد صدف
عشوۂ سنت ز ساقے دل برد از اختیار | گر ببزم راے گیران ہم شود ساغر بکف
غمزۂ خونریز آراء سیفِ لا امن کشد | لعلِ جان بخشِ سنن گوید نوید لا تخف
کے گرفتارِ بتانِ راے این و آن شود | ہر کہ چون نواب شد تیرِ ملامت را ہدف

وقال الفقیہ

این صدا آمد بگوشم از درِ حق بی شغف | مرحبا عبدی تعال اہلاً و سہلاً لا تخف
خلعتِ لطف و عطاہست انچہ کرد او مرحمت | تحفۂ عجز و نیاز ست انچہ من بردم بکف
جمع آرا از یمین و اہلِ تقوے از یسار | جانِ پاکان یکطرف خیلِ ملائک یکطرف
ناگہان دیدم گروہی پاے در زنجیر و بند | جملہ چون زنجیر نالان سینہ پر از تاب و تف
گفتم این مشتِ گرفتاران ہمانا کیستند | شد ندا کازادگانِ بندِ تقلیدِ سلف
گفتم آخر چیست تدبیرِ خلاص الہام شد | توبہ از کردار کز وی عمرشان گشتہ تلف
برخلافِ راہِ اسلافِ خود این رہ سپر دے | در جہان یارب بہا داچون تو پور ناخلف

این حکایت بر تو عاجز خواند و بشنو ہوشدار
تا ازین خواری رہا گردی و ہم یابی شرف

قال الفقیه

خوشا تمسک سنت بطرز اهل طریق
زهی نصیب من بنده حبذا توفیق

طریق پر خطر دین و کاروان قیاس
حدیث بدرقه خواهیم اندرین تعویق

بجز شناختن رسالۂ کامل و ناقص
دگر چه سود مقلد ترا ز فکر عمیق

بپاس خاطر تقلید کے ز حق گزرم
که در خزینهٔ اندیشه نیست جز تحقیق

به محفلی که ز تالیف من رود حرفی
ندا کنند ز هر سو تعال یا صدیق

قال الفقیه

میان چار جهت هست بس چهار طریق
که هر یکی بحقیقت بود ره تحقیق

براستی که ره راست راستان رفتند
تو خود ز کجروی خود فتاده در تعویق

بود تمسک اهل خرد بعلم سنن
وگرنه چون تو شدندی به بحر جهل غریق

به نسبت فقها طعنه زن شدی از جهل
هزار حیف که محروم ماندی از تحقیق

چو ناخداست خدا نیست غم ترا عاجز
هوا مخالف و باشد اگرچه بحر عمیق

قال الفقیه

مرد آن بود که در پی ایمان شود هلاک
از رشک بلبلی که ببستان شود هلاک

گردم فدای همت مردانهٔ کسی
کاندر تلاش سنت جانان شود هلاک

دارم بکنج الفقیه رشک از کسی که او
در جلوه گاه حضرت قرآن شود هلاک

نازم که من بکشتی سنت نشسته‌ام
مرد خلاف سنت بطوفان شود هلاک

نواب دست زن بسنن بگذر از خرد
هرگز مباد چون تو بعصیان شود هلاک

قال الفقیه

مرد آن بود که در ره ایمان شود هلاک
صفها زند بخاک و بمیدان شود هلاک

دریای بے کنار بود دین فقیہ نوح — بے نوح قوم جملہ بطوفان شود ہلاک
تقلید ناگزیدہ عزیزے کہ جان دہد — نادیدہ ملکِ مصر بزندان شود ہلاک
بیراہہ چونکہ زورقِ خود راندہ مدعے — ترسم ز موجِ لطمۂ عمان شود ہلاک
بے رہبرے عقل چسان پے بری بدین — چون تو کسے مباد بعصیان شود ہلاک
عاجز تو بہرہ گیر شو از چشمہ سارِ عقل — بیعقل در سرابِ بیابان شود ہلاک

قال السفیہ

آمد اندیشۂ سنت بطلبگارئ دل — فرصتش باد کہ دارد سرِ غمخوارئ دل
ترکِ تقلید بگو نصرتِ سنت فرما — آن مے آشام کز و سرزدہ ہشیارئ دل
یک طرف سنتِ رخشندہ دگر سو بدعت — طرفہ نورِ یقین نیست سیہ کارئ دل
عالمے گشت گرفتار ہوائے تقلید — کو طبیبے کہ کند چارۂ بیمارئ دل
نہ کتابے کہ درین غمکدہ مونس گردد — نہ حدیثے کہ نشیند پئے دلدارئ دل
چون ز غفلت سوئے سنت نگرایم کہ مرا — میدہد دست بہم دولتِ بیدارئ دل
پای در کوچۂ تقلید کسے مے لرزد — بردرِ یار رفتادم ز گرفتارئ دل
نشوم شیفتۂ دفترِ اربابِ قیاس — یک حدیثِ لبِ جان بخش و پرستارئ دل
من کجا رای کجا شیوۂ تقلید کجا — دل اگر دو بست بمن من بوفادارئ دل
غازہ آمد برخ شاہدِ سنت نواب — بحمد اللہ بکار آمدہ خونبارئ دل

قال الفقیہ

جہل چون تیغ کشد از پئے خونبارئ دل — جز خرد کیست کہ آید بمددگارئ دل
طبعِ دلدار ز اجماع نگردد برہم — زلف او کے شود آشفتہ ز بسیارئ دل
ہر کہ دل بست بہ تقلید ز کونین برست — بود آزاد مقلد ز گرفتارئ دل

سہل شمار دل آزارے اہل تقلید — عرش لرزد ہمہ بر خویشتن از زاریِ دل
بندِ تقلید گسستی و مقید بخودے — کس گرفتار مبادا بگرفتاریِ دل
من و تقلیدِ امام و سنن و فقہ و کتاب — تو و شوکانی و تلبیس و سیہ کاریِ دل
نیست جز آن لبِ جان بخش و دمِ پاکِ فقیہ — مرہمِ زخمِ نہان چارۂ بیماریِ دل
اِنَّ فِیہِمْ مَرَضًا زَادَهُمُ اللّٰہُ مَرَضًا — تو ازین قومے و شد خصمِ تو بیماریِ دل
ناز مفروش کہ باشد ہمہ نقصان سودت — ہیچ کارت بنود غیر زیان کاریِ دل
دل کجا راے کجا غیرِ مقلد ز کجا — تو و بیزارے دلہا و طلبگاریِ دل
چہ عجب عاجز اگر خصمِ تو بیدل باشد — کہ بیک لحظہ نیاسودہ ز خونخواریِ دل

قال السفیہ

تا جانبِ حدیث سنبے رو نہادہ ایم — راے و ریاے خلق بیکسو نہادہ ایم
ہم جان بدان کتاب سماوی سپردہ ایم — ہم دل بران حدیثِ سمن بو نہادہ ایم
ناموس چند سالۂ تقلید نیک نام — در راہِ طیبہ سرِ شہِ دل جو نہادہ ایم
اے دل بنقل کوش کہ ما نقدِ عقل را — باپارۂ خزف بترازو نہادہ ایم
پیشِ حدیثِ لعلِ لبِ یارِ دل نواز — بندی بپاے راے زگیسو نہادہ ایم
شاہیکہ جز برو نتوان گشت روی خویش — سوی حریمِ محترمِ او نہادہ ایم
از صندلِ خرد نفزاید بجز صداع — سر در خیالِ دوست بزانو نہادہ ایم
چون بوی گل بعالمِ باقی سبک رویم — نواب رخت راے بیکسو نہادہ ایم

قال الفقیہ

دریا دِرا و سر یکہ بزانو نہادہ ایم — گوئی بروی سنگِ درِ او نہادہ ایم
ما قبلہ سوی کعبۂ دل راست کردہ ایم — وز کعبہ سوی قبلۂ جان رو نہادہ ایم

سنجیده ایم مرتبهٔ اہلِ رائے را / صد معدنِ گہر بہ ترازو نہادہ ایم

سر از خیالِ سرو و صنوبر کشیده ایم / دل در ہواے آن قدِ دلجو نہادہ ایم

دامِ فسون و مکر ز رہ باز چین کہ ما / سر در خیالِ آن سرِ گیسو نہادہ ایم

مارا مدہ فریب بہ مئے ساقیا کہ ما / مینا ز کف بحسرتِ مینو نہادہ ایم

مینوے ماست فقہ و شرابِ طہور رائے / ما رختِ خود ز میکدہ یکسو نہادہ ایم

عاجز بیان فرقهٔ اعدا ز کلکِ خویش / تیغے بزور قوتِ بازو نہادہ ایم

قال السفیه

منکه از رفعتِ سنت بفلک ساخته ام / پیشِ رائے تو نہ ہرگز سپر انداخته ام

روی بر تافتن از من نہ مسلمانی ہست / منکه ابروی سُنن قبلهٔ خود ساخته ام

تکمهٔ چاکِ گریبانِ ندامت مپسند / آن سرے را کہ بیادِ سنن افراخته ام

نشوم شیفتهٔ بازیِ اربابِ قیاس / منکه دل را بحدیثِ نبوے باخته ام

بعد الحمد کہ در ردّ و بہ فسادِ تقلید / بصحاح و سننِ ثابتہ پرداخته ام

تیغِ سنت بکمر خنجرِ آثار بدست / بر سرِ لشکرِ اربابِ حنفی تاخته ام

در گلستانِ روایت تمنای حدیث / سرو آزاد ترا ہمنفسِ فاخته ام

حیله سرمایهٔ فتواے مقلد باشد / من و سنت کہ دران ساده و بی ساخته ام

بطفیلِ سننِ خیرِ بشر چون نواب / رایتِ فتح و ظفر بر خرد افراخته ام

قال الفقیه

با مددگارِ سرے آرا بہ عدو تاخته ام / خنجر از را ز الف تیغ و علم ساخته ام

فوجِ آراست یمین لشکرِ اجماع یسار / با چنین دبدبه بر بحیره دان تاخته ام

ہر ستنے را کہ در آویخته خون ریخته ام / ہر سرے را کہ سر افراخت انداخته ام

بُرده ام بُرد مکرّر بصحاحِ ستّه
مدعی ششدر را زان شد که دوشش باخته ام

میخورم باده بیادِ لبِ جان بخشِ حبیب
دشمنان را همه خون در جگر انداخته ام

وصف آرا چمن آرای من آمد آرے
ذکر ارّه ست همه زمزمهٔ فاخته ام

چه زند حرف عدو در برِ من سلے عاجز
کز قلم در صفِ معنی علم افراخته ام

قال السفیه

چند برائے کسان مائل و غافل باشم
سنتم بس که ز طوفان لبِ ساحل باشم

عالم از جلوهٔ آثار بمینو ماند
من بیک دیدهٔ پُر خون بتو مائل باشم

فتح بابے نشد از گردشِ آرا مارا
بعد ازین گوشش بر آواز دِرِ دل باشم

پسند آنکه جدا از سبقِ سنت حق
تختهٔ مشقِ صد اندیشهٔ باطل باشم

میکند بحثِ خرد خاطرِ نواب زبون
از حدیثِ لبِ جان بخشِ تو سائل باشم

قال الفقیه

من نیم آنکه بافسونِ تو قائل باشم
نه همه دل بتو سر تا قدم ار دل باشم

جامه هر چند ز مصحف ببرت باشد لیک
من نیم آنکه به تلبیسِ تو مائل باشم

رائے در دیدهٔ من مهر جهان آرا هست
میکنم کسبِ صفا تا مه کامل باشم

جرس آخر بفغان گشت مقلد بدلم
روز و شب بسکه بدنبالهٔ محمل باشم

بُرده ام ناقهٔ تقلید بسر منزلِ دوست
خود مرا چه بتو چه افتاد که در گل باشم

همچو عاجز بکف آرم گهر از لجّهٔ دین
حیف باشد چه تو لب تشنه بساحل باشم

قال السفیه

سحر در شوق سنت چون نسیم از خویشتن رفتم
دلِ خون گشته را جا کی زدم اندر چمن رفتم

مقلد تلخ گفتن تا بکی چندے زبان درکش
که من از حرفِ شیرینِ نبی از خویشتن رفتم

مرا از بادهٔ آرا کجا مستی بیفزاید — من و جام سنن با ساقی بدعت شکن رفتم

چه گرمی داشت با تقلید دیدم شیخ مذهب را — صدای رای در گوشم رسید از انجمن رفتم

جگر صد زخم از تقلید و دل صد زخم از بدعت — باین داغ جفا از پیش یاران وطن رفتم

زکامم میرسد از نکهت آرای هندستان — بشوق بوی خاصی در گلستان یمن رفتم

بهار سنتم بوئی دگر رنگی دگر دارد — بآرا خنده‌ها کردم خرد را طعنه زن رفتم

مزن تیر ملامتها اگر من از پی ایمان — متاع سنتی بر کف چو صدیق الحسن رفتم

قال الفقیه

سحر چون در هوای جلوهٔ سرو و سمن رفتم — نقاب از روی رای افگندم و اندر چمن رفتم

برای سینه کاوی از قلم چون تیشه زن رفتم — بشبخون عقیق کان شوکان تا یمن رفتم

من و تو هر دو پویانیم لیکن اینقدر فرق است — تو رفتی راه شینین و من همرهٔ السنن رفتم

بهار تازهٔ اجماع را نازم که هر گامی — بسیر سنبل و نسرین و سرو و نسترن رفتم

ز حرف تلخ بیدینان ندانم تلخ بود اما — شنیدم تا حدیث شکرین شکر شکن رفتم

شده روشن سواد دودهٔ لامذهبان از نر — ز رای خویش شمع افروز در هر انجمن رفتم

مقلد مشربم کوه و بیابان هر چه پیش آمد — ره تقلید مجنون یا طریق کوهکن رفتم

درین صحرا که بسیارند غولان ره ای عاجز — ره تحقیق اگر خواهی بیا با ما که من رفتم

قال السفیه

بیا که دفتر ارباب رای پاره کنم — دگر به پیش تو راز دل آشکاره کنم

من از خرابهٔ تقلیدیان گریزانم — بشهر طیبه روم زندگی دوباره کنم

که گفتگوی مرا جز حدیث خوان داند — سخن چو دیدهٔ خاموش از اشاره کنم

هزار نغمه زن گلشن سنن باشم — زمین رای پرستی چرا اجاره کنم

اگر و مے بزبانم حدیث را سے رود | تا آبِ طیبۂ سنت سبے غارہ کنم
نماند گرمے سنت بدوستان نواب | صلاح آنکه ازین انجمن کناره کنم

قال الفقیه

بیا که دلقِ ریاے تو پاره پاره کنم | ز حیثیت آنچه نهان ست آشکاره کنم
مدد ز صاحبِ شقُّ القمر ہمے جویم | بیک اشاره دلِ دشمنان دوپاره کنم
بگوشمالِ بدان مشورت مناسب نیست | بامرِ خیر چه حاجت که استخاره کنم
چو احتساب مراهست کی روا باشد | که مے خورند حریفان و من نظاره کنم
باهِ گرم کنم نرم سنگ را چون موم | ز سنگ سخت ترآمد دلت چه چاره کنم
چه حاجت ست که در آتشِ سقر فگنند | علاجِ شرِ شریران بیک شراره کنم
فقیهِ شهرم و ہم مفتیِ زمان عاجز | مرا روا است که منعِ شراب خواره کنم

قال السفیه

منکه ہر صبح نسیمی ز یمن سے بویم | گل سنت که رسد نکهتِ او می جویم
باده از میکدۂ علمِ یماسے خوردم | راهِ شوکانی علامه بسر می پویم
رفت در وبی دهم از خار و خسِ رای کسان | من درین گلشنِ سنت نه عبث می رویم
خندۂ رای پرستان زجهانِ دگرست | یادِ سنت کنم و وقتِ سحر می مویم
آنکه ذب میکنم از سنتِ او رای ترا | شبنمی پاکم و گرد از رخ گل می شویم
نیست بے فائده تالیفِ من عمدیده | شاهدے دارم و صاحب نظری می جویم
یافت تعلیم ز علامه شوکان نواب | نو بنو بوے گلِ عطرِ یمن می بویم

(نابرده داشتن ۱۲)

قال الفقیه

ہمچو طوطی ست زراے آئینه پیشِ رویم | آنچه استادِ ازل گفت همان می گویم

کر شده گوش تو از پنبهٔ غفلت ورنه — هست الحق همه حق آنچه که من می گویم
از نسیم سخنم غنچهٔ خاطر شده وا — نیستم همچو تو دلتنگ چرا می مویم
یکقلم تا نگرد دفتر تالیف ترا — شاعری نکته رسے داد گری می جویم
تو که با دستے گرد زره انگیزے — من که ابر کرم روے چمن می شویم
هست عاجز دل من بستهٔ تقریر فقیه — عاشق زلف و نه دل شیفتهٔ گیسویم

قال السفیه

بسوی طیبه ز دل خاسته بجان رفتم — اگر بروے زمینم بر آسمان رفتم
تو زیر سایهٔ آرا نشین و خوشدل باش — که من بسایهٔ پیغمبر زمان رفتم
سرور خاطر یاران رسالے تقلید ست — خوشم که من بهواے محدثان رفتم
هزار فتنهٔ نو بار وا ز سپهر خرد — باستان سنن از پے امان رفتم
ترا بهار خیابان عقل ارزانے — که من بشوق سنن تا در جنان رفتم
بجرعهٔ که ز میخانهٔ سنن خوردم — ز بند پیری دل رستم و جوان رفتم
تو در خرابهٔ آرای این و آن بنشین — که من بکوے حدیث نبے دوان رفتم
شراب کوثر سنت ربود دل از راے — تو جمع باش که من از در مغان رفتم
بملک طیبه رسیدم بجستجوی حدیث — نسیم وار بگلگشت گلستان رفتم
مقلدان خرد را که دشمن سنن اند — بذوالفقار احادیث خون چکان رفتم
سوار یکهٔ میدان سنتم نواب — بگرد من نرسد هیچکس چنان رفتم

قال الفقیه

براستے ره تقلید راستان رفتم — ز آستان نبے تا بآسمان رفتم
بود ز فتنهٔ آخر زمان دلم ایمن — که در حمایت پیغمبر زمان رفتم

حدیثِ من بشنو دل شگفته باش که من | بوے گلبُن بے سایہ گل فشان رفتم

ترا ز کوی مغان موکشان بدر کردند | ز راہِ دیرِ مُغان من سُبوکشان رفتم

اگر مجال زنا بخردان که سر بکشد | بدستِ تیغ دو سر بسکہ سرفشان رفتم

چو نقشِ پای تو ماندی بخاکِ حیرت و من | چو گرد و راہ بدنبالِ کاروان رفتم

بفیضِ صحبتِ پیرِ مُغان سے ہے نازم | کہ پیر آمدہ بودم ولے جُوان رفتم

عُبور کردم از افلاک در رہِ تقلید | کہ ہمچو رستمِ دستان زہفت خوان رفتم

زپیچ روان نرسد کس بگردِ من عاجز | زبسکہ راست ترا زتیر از کمان رفتم

قال السفیه

تا در رہِ حدیثِ مبارک دویدہ ام | سر بر فلک زہمتِ والا کشیدہ ام

از جورِ راسے تیرہ ندارم شکایتے | این گرگ را بقیمتِ یوسف خریدہ ام

گر از لباسِ رای معرا شدم چہ باک | شادم کہ پا بدامنِ سنت کشیدہ ام

بہرِ سفر براے زیاراتِ انبیا | نصّے میانِ مصحف و سنت ندیدہ ام

آرے سفر بہ مسجدِ طیبہ روا بود | این حرف از کتابِ بخاری گزیدہ ام

زنارِ راے باد مبارک باہلِ راے | من سبحہ را ز دستِ ثُریا کشیدہ ام

کے جلوہ خرد بنشاند زپا مرا | عمرے گذشت در پیٔ سنت دویدہ ام

گیرا نشد بخارِ خرد صحبتِ دلم | از گلشنِ حدیثِ نبوت دمیدہ ام

نواب جز حدیث مگو قصہ خرد | فتواے صد ہزار مقلد دریدہ ام

قال الفقیه

من رای را ز جملہ خوبان گزیدہ ام | جنسِ عزیز بود کہ یوسف خریدہ ام

از رنج پارہ گشت دلِ خصم چون ترنج | گز روی رای بندِ نقابے کشیدہ ام

زنار بر میان بود و سبحه در کفت — در کار دین ز دست تو صد عقده دیده ام

در مصحف ست نص وَلَوْ اَنَّهُمْ مبین — زین نص بگفتگوی تو خط رد کشیده ام

سن ثلث حج در حدیث هم آمد برای او — ای منکر حدیث همین نص شنیده ام

در باغ دین تو سبزهٔ بیگانه بودهٔ — من زا بیاری چمن آرا دمیده ام

دستت کجا و دامن فهم سنن کجا — آنا بخلق دست و گریبانت دیده ام

عاجز ز رهبری فقیهان براه راست — در منزل رضای اسلی رسیده ام

قال السفیه

ندیدانم به بیداری ست یا در خواب می بینم — بلا گردان سنت بودهٔ نواب می بینم

با کسیر حدیثش یافتم آخر بحمد الله — یقینی را که همچون کیمیا نایاب می بینم

چه حاجت باشدم افروختن شمعی ز تقلیدی — که از عکس سنن عالم پر از مهتاب می بینم

بآب سنت قدسی نشاندم سوزش باطن — دل خود زآتش تقلیدیان در تاب می بینم

بهر جا جلوهٔ تقلید در بزم خرد باشد — دل خود را برنگ برق پر بیتاب می بینم

بداغ نامرادی سوزد لهای مقلد را — ترا بر شیوهٔ مرضیهٔ اصحاب می بینم

جهان جان او بر یک جرعهٔ تقلید لب تشنه — من از جام سنن نواب را سیراب می بینم

۱۸ [illegible] ... وقال ابن حجر ... الرسول ... سیدنا محمد صلی الله علیه وسلم ... من الله تعالی ... بعد الانتقال ... استغفار ... [illegible]

۴۴ قال رسول الله صلی الله علیه [illegible] ... [illegible]

قال الفقیه

زنورِ رای عالَم را بآب وتاب سے بینم — بر آمد آفتاب اما ترا در خواب سے بینم

سوادِ ہند ہم آخر ز نورِ راے روشن شد — ہمانا در دلِ شب جلوۂ مہتاب سے بینم

نہ آبے در جگر دارے نہ تابے در بصر امّا — دل وجان زاتشِ شکنت آب وتاب سے بینم

گذشتن از محیطِ دین بمن از فقہ آسان شد — بہر جامی نہم پا آب را پایاب سے بینم

بہ تقلیدِ سنے رفتند اصحاب سنے یکسر — ترا محروم از رسم و رہِ اصحاب سے بینم

قبولِ خاطر آمد گفتگوسے عاجزِ مسکین — کلامِ مدعی مردودِ شیخ وشاب سے بینم

قال السفیه

من نہ آنم کہ دگر روسے بتقلید کنم — سنتے در رزم و دل زندۂ جاوید کنم

نہ پیاسے ز حدیثے نہ کلاسے ز سخن — خانہ در کوچۂ یاران بچہ امید کنم

مستِ الفت بشوِ طیبہ سنت رفتم — چند در مدرسہ تقلیدِ جنا دید کنم

عاشقِ سنتم و دشمنِ اعداسے حدیث — بہرِ رسوائیِ تو این ہمہ تمہید کنم
بزرگان۱۲

چہ کنم جلوۂ تقلید پرستان نواب — برخ شاہدِ سنت ہمہ دادید کنم

قال الفقیه

ہر کرامت ز مسیحا نہ تقلید کنم — گرچہ دل مردہ بود زندۂ جاوید کنم

نہ خلوصے و نہ اخلاص و نہ صدق نہ صفا — با چنین خصلت وخو از تو چہ امید کنم

خیز و بخرام در ایوانِ وجوبِ تقلید — بر تو واجب روشِ راہِ صنادید کنم

بہرِ تفہیم بدان ست کلام تمہید — گوشمالے پس ازین با ہمہ تہدید کنم

ہستی از جلوۂ حالاتِ بواطن محروم — من ترا محرمِ اسرارِ مواجید کنم

گشت از راسے منور دلِ من ای عاجز — کسبِ نور از اثرِ پرتوِ خورشید کنم

قال السفیه

بیادِ چشمِ او دیوانه وش از انجمن رفتم — سرِ جامِ سُنَن گردیدم و از خویشتن رفتم
خرابی های بسیارست در بندِ خرد مندان — گرفتم دامنِ سنت سلامت از فتن رفتم
نگردد علمِ سنت بی تلاشِ دردِ دل حاصل — برنگِ خامه گریان در دبستانِ سخن رفتم
اگر از سنتِ من خاطرت غمدیده میگردد — ترا تقلید ارزانی که من از انجمن رفتم
شنیدنهای عطر فتنهٔ آرا خطا باشد — ز بوی نافهٔ سنت به بازارِ ختن رفتم
خرد هرگز ببزمِ سنّیان باری نمی یابد — کشیدم ساغرِ سنت ز تقییدِ ما و من رفتم
بصد شوقِ شهادت تیرِ سنت بر جگر خوردم — ز بیتابی بطوفِ خانهٔ ناوک فگن رفتم
نمیخواهم میان راے کیشانم وطن باشد — جُعَل از بوی گل بسیار بیزارست و من رفتم
دماغِ نازکم با صاف و دُردِ کس نے سازد — بشوقِ جرعهٔ از جامِ صهباے سنن رفتم
رسیدم سوی هستے از عدم آشفتهٔ سنت — مپرس از ماجرای من که پیش از آمدن رفتم
مرا انواب بیتُ العشرهٔ سنت بود آخر — چه شد امروز گر از رای در بیتُ الحزن رفتم

قال الفقیه

نرفتی راهِ دین ای مدعیٔ انسان که من رفتم — تو راهِ اَهرمن رفتی و من راهِ سنن رفتم
نمودی ترکِ اجماع و رهِ تقلید نگرفتے — به تیره گر هے گمراه وا ماندے و من رفتم
بباغِ دهر دارستم ز نیشِ شوکِ شوکانے — گل و نسرین بدامن کرده بیرون زین چمن رفتم
کتاب و سنت و اجماع و رای اندر نظر دارم — براه دین بهنجارِ فقیهانِ زمن رفتم
ببوی نافهٔ گر خاکِ طیبه آرزو دارم — نه قصدِ چین نمودم نے بسوِ ملکِ ختن رفتم

کلامِ من بود عاجز همه لعل و عقیق آرے — بتاراجِ بدخشان و بیغماے یمن رفتم

قال السفیہ

وزید در چمنِ دین صبای شاهِ جہان — شگفت غنچۂ سنت برائے شاهِ جہان

ببرگِ رای کسے این بہار کے باشد — گرفت رنگ ز سنت حنائے شاه جہان

اگر بچشمِ حنفی پروران ندارد قدر — ز سنت آمده برگ و نوائے شاه جہان

فدای جلوۂ سنت برآستانِ سنے — زہے سلامتِ ذوقِ اوائے شاه جہان

رہِ گریز نداند ز سنتِ جانان — اسیرِ بندِ گرانِ وفائے شاه جہان

گرفت تاجِ زر از مہر شبنم و نواب — ہمان ز پستیِ طالع گدائے شاه جہان

دہد تجلیِ سنت لقائے شاهِ جہان — ہزار جانِ گرامے فدائے شاهِ جہان

بگو برای پرستان نہند دل بر مرگ — کہ شد بلند ز سنت لوائے شاه جہان

تتبعِ سننِ مصطفیٰ بہر ساعت — فزود دولتِ ایمان برائے شاه جہان

مریضِ دردِ خرد را کہ جان بلب دارد — بجز حدیث نباشد دوائے شاه جہان

فگند تاره و رسمِ خرد پرستی را — زبانِ علم سراید ثنائے شاه جہان

چسان حدیثِ پیمبر بدل نیاویزد — کہ نیست رای پرستی سزائے شاه جہان

ہزار مصطبۂ رائے برفگند از پا — نگاهِ خشم ز چشمِ جفائے شاه جہان

روای سنتِ سرور طفیلِ ہمتِ اوست — دراز باد خدایا بقائے شاه جہان

مسلم ست بہ نواب شاہِ سنت — بزیرِ سایۂ بالِ ہمائے شاه جہان

قال الفقیہ

مسلم ست ترا از برائے شاه جہان — مہیج و وصف و ثنا و دعائے شاه جہان

کجا تجلیِ سنت کجا لقائے رخش — مگر کنے تو خوشامد برائے شاه جہان

بحقِ اہلیہ زمینان سخن زنا اسہلے ست | باین صفت تو نباشی سزاے شاہ جہان
مرا چہ کار تو از بہرِ جمعِ مال و منال | کنی تحمّلِ ناز و ادا اے شاہ جہان
بدولتش برسے بر بلندی از پستے | روا بود کہ کنی جان فداے شاہ جہان
بعینِ لطف و کرم سرفراز کرد ترا | بچشم سُرمہ کش از خاکِ پاے شاہ جہان
ز خواریت برہاند و بعزّت برساند | بود بذاتِ تو واجب ثناے شاہ جہان
باین ریاست و جاہ و حشم باین عزّت | نبود چون تو گداۓ سزاے شاہ جہان
سپہرِ سفلہ نواز آمدہ کہ ساخت ترا | انیس و محرمِ خلوت سراے شاہ جہان
کتاب و سنت و فقہ ست وردِ ما ہر آن | وظیفہ ات شدہ ہر دم ثناے شاہ جہان
پناہِ ماست بظلِّ لواے حمد بحشر | پناہِ تو اگر آمد لواے شاہ جہان
ولیکن اینہمہ جاہ و جلال و عزّ و حشم | بود ترا بجہان تا بقاے شاہ جہان
من و سرِ من و خاکِ درِ شہِ شاہان | تو و سرِ تو و بالِ ہماے شاہ جہان

بنعتِ پاکِ نبی در غزل تو ای عاجز
ردیفِ شاہِ شہان کن بجای شاہ جہان

کیم کہ شرح دہم وصف ہاے شاہِ شہان | چو خود خدا شدہ مدحت سراے شاہِ شہان
عیان ز معنیِ لولاک شد کہ پیدا کرد | خدا زمین و زمان را براے شاہِ شہان
مسِ وجود زر و قلب من عیار شود | بدستم آید اگر خاکِ پاے شاہِ شہان
بنیم جان چہ برایم ز عُہدۂ ایثار | ہزار جانِ مقدّس فداے شاہِ شہان
بعرصۂ دو جہانم ز حادثات چہ غم | چو سایبانِ سرم شد لواے شاہِ شہان
جہان و ہر چہ درو ہست از جمال و کمال | کم از پشیز بود در بہاے شاہِ شہان
بملک و مال زند پشتِ پا ز استغنا | کسیکہ ہست چو عاجز گداے شاہِ شہان

مراد از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ۱۲

قال السفیه

بیا بمدرسهٔ دین و درس خدمت کن | ببند باب خرد و اتباع سنت کن
خرد وران سپئے تقلید گر کمر بندند | تو در طریق سنن کوش و ترک بدعت کن
شکار زاغ قیاس کسی سزاے تو نیست | براى صید هماے حدیث همت کن
بسے بیزم خرد رفتی و زیان کردے | دمے بصحبت اهل حدیث رغبت کن
بزم راے بتقلیدیان مشو همدم | کتاب و سنت سرور گزین و خدمت کن
ز راهِ زنده و مرده چه سود دست دهد | گرت ز دست بر آید بلاغ سنت کن
غبار راے با فلاک میرود نواب | نشان آب سنن برخند احالت کن

قال الفقیه

بیا بکعبهٔ تقلید رو بطاعت کن | پس اقتدیت بهذا الامام نیت کن
کشاد کارت از اهل ریا بود مشکل | برو بخدمت ارباب راے و خدمت کن
کنے بخانهٔ دین رخنه چند چون موشان | حذر ز برسهٔ این کهن عمارت کن
بسان زاغ و زغن چند میخورے مردار | شکار طایر معنی ببال همت کن
مکن تو غره بنواے سفاهت خود | به تخت راے نشین شاه فقاهت کن
بهشت نقد اگر دارے آرزو عاجز | بیا به یثرب و از خاک هند هجرت کن

قال السفیه

حضرت فرقان من برد دل و جان من | برد دل و جان من حضرت فرقان من
این دل حیران من واله نام سنن | واله نام سنن این دل حیران من
یوسف کنعان من مصر هدایت تراست | مصر هدایت تراست یوسف کنعان من
شمع شبستان من سنت پر نور تست | سنت پر نور تست شمع شبستان من

نخبۂ ایمانِ من دست بسنت زدن — دست بسنت زدن نخبۂ ایمانِ من
روضۂ رضوانِ من بزمِ حدیث سنبے — بزمِ حدیث سنبے روضۂ رضوانِ من
والہِ فرقانِ من حضرتِ نوابِ من — حضرتِ نوابِ من والہِ فرقانِ من

قال الفقیہ

آیتِ فرقانِ من دولتِ ایمانِ من — دولتِ ایمانِ من آیتِ فرقانِ من
قوتِ دل و جانِ من ہست حدیثِ رسول — ہست حدیثِ رسول قوتِ دل و جانِ من
دولتِ دین آنِ من دولتِ دنیا زِ تو — دولتِ دنیا زِ تو دولتِ دین آنِ من
حضرتِ نعمانِ من سالکِ راہِ سنن — سالکِ راہِ سنن حضرتِ نعمانِ من
قولِ فقیہانِ من منطقِ عاجز بود — منطقِ عاجز بود قولِ فقیہانِ من

قال الفقیہ

بہتر از سنت و قرآن چہ تواند بودن — خوشتر از قوتِ ایمان چہ تواند بودن
گر فدائے قدمِ شاہدِ سنت نشوم — شکر آنکس کہ دہد جان چہ تواند بودن
پیرِ میخانہ چہ خوش حرف بگوشم بسپرد — نیست گر مہرِ من ایمان چہ تواند بودن
گر محال ست نبرد تو ہوا دارے حق — ثمرۂ این ہمہ امکان چہ تواند بودن
لعلِ سنت بدر آرد دلِ ما جای قیاس — خزف آید اگر از کان چہ تواند بودن
دست رنج تو ہمان بہ کہ شود وقفِ حدیث — ورنہ نوابِ حسو خان چہ تواند بودن

قال الفقیہ

حالِ این طاعنِ پاکان چہ تواند بودن — غیر محرومی و خذلان چہ تواند بودن
بیخبر و بیخبر ست از خبرِ خیرِ رسل — بینوا را سر و سامان چہ تواند بودن
آنکہ شد طالبِ دنیا ز خدا غافل ماند — حاصلش دولتِ ایمان چہ تواند بودن

دل بدنیا منه هر که بدین شد واله ۔ عاشقِ صورتِ بیجان چه تواند بودن
خویش را گر بر عاجز بنمائی دیندار ۔ پیشِ حق خبثِ تو پنهان چه تواند بودن

قال السفیه

دلم شگفته ز تاثیرِ روزگارِ سنن ۔ دوید رنگِ طرب بر رخ از بهارِ سنن
بسی بکشور آرای این و آن گشتی ۔ یکی بیا و تماشا بکن دیارِ سنن
بنفشه زخطِ گلکم از آن بود سرسبز ۔ که خورده آبِ حیاتی ز جویبارِ سنن
اگر ز شعلهٔ طور این زمان نشان خواهی ۔ نگر بجلوه گریهای گلعذارِ سنن
زبونِ جورِ بتانِ خرد نشد نواب ۔ که یافت پرورشِ ناز در کنارِ سنن

قال الفقیه

گرفت از فقها رونقی دیارِ سنن ۔ ز فقه راست نمود مدار کار و بارِ سنن
شده ز کلک و زبان و بیانِ مجتهدان ۔ عیان بگلشنِ دین شاخ و برگ و بارِ سنن
نسیمِ طیبِ محبت زمدعی مطلب ۔ کجا بشوره زمین گل کند بهارِ سنن
عجب مباش اگر رنگ بازی از حیرت ۔ که رای ماشده مشاطهٔ عذارِ سنن
ز شرِ غیر مقلد مترس ای عاجز ۔ که هست حصنِ حصین بهر تو حصارِ سنن

قال السفیه

بالا بلند سنتِ آن سرو نازِ من ۔ کوته نمود قصهٔ رای درازِ من
من از حدیثِ دوست بهر کس طرف شوم ۔ هر چند پیش غیر شود فاش رازِ من
آب ست سنتِ من و رای تو چون سراب ۔ من با حقیقت آمدم ای با مجازِ من
بر خاطرِ زمانه ز سنت گران شدم ۔ غم نیست زانکه یار بود کارسازِ من
تقلید رای شیوهٔ اربابِ دین نبود ۔ زین پس حدیث یار و هزاران نیازِ من

از غصه پاک سوخت بگو حالِ دل صبا | با پادشاهِ طیبهٔ دشمن گداز من
نواب دیدهٔ که با آخر چه کرد راے | بر باد داد شیوهٔ سوز و گداز من

قال الفقیه

اخلاص و صدق هست نماز و نیاز من | ایزد بهر دو کون بود کارساز من
گو دور م از مدینه ز حالِ من گدا | کے بیخبر بود شهِ مسکین نواز من
شب را سحر بهجرِ تو تنها نکرده ام | شد شمع هم مقلّدِ سوز و گداز من
هردم نفس ز سوزِ دلِ من خبر دهد | چون بوی گل نسیم کند فاش رازِ من
عاجز مرا بسایهٔ طوبے نیاز نیست | افگنده سایه بر سرِ من سروِ نازِ من

قال السفیه

قسم بشاهِ رسالت قسم بشوکتِ او | که نیست در سرِ من جز هوای سنتِ او
شو حدیث مقلد ببین بچشمِ خلاف | که رستگار نگردے بجز محبتِ او
برای کس نکند میل داله سنت | برای خواجه بکوشیم و کار ملتِ او
دمی بحلقهٔ درسِ حدیث یار نشین | که عام مجلسیان ست فیضِ رحمتِ او
کجا بکاسهٔ راے کسی فرود آید | دماغ بهره ربایانِ خوانِ سنتِ او
مدام خرقهٔ نواب رهنِ سنت باد | که از زمینِ حدیث ست خاکِ فطرتِ او

قال الفقیه

قسم بغیرِ خدا نیست در شریعتِ او | قسم بحق که تو رفتے خلافِ سنتِ او

حدیث شریف و رای قسم بغیر خدا وارد در صحیحین بروایت عبد الله بن عمر [illegible] رسول الله صلے الله علیه [illegible] ان الله ینهاکم ان تحلفوا بآبائکم [illegible]

[illegible]

براهِ احمد و اندر طریقِ ملتِ او — کسیکه گام زند آفرین بهمتِ او

ز ظلمتِ شبِ دیجورِ کفر چون ترسم — چراغ بر سرِ ره داشته هدایتِ او

کند بعینِ عنایت بر اہلِ علم نظر — باہل رای بود روی رای رحمتِ او

متاعِ دولتِ دنیا قلیل ہست و مگیر — خلیلِ حق شوی از اتباعِ سنتِ او

بہمتِ فقہا ناز میکند عاجز — کہ چیدہ اند در آفاق خوانِ نعمتِ او

قال السفیه

بدعت کش ست یار محدث فدای او — صد آفرین ببازو و تیغ آزمای او

دارد حلاوتِ عجبی سنتِ نبی — دیگر مپرس از مزهٔ دلکشای او

من از حدیث یار کمندی بگردنم — ترسم زرای و حلقهٔ دام بلای او

خوب ست بُرد سنتِ او گردِ لِ مرا — این را نگاه داشته بودم برای او

یکبار هم بکار نیامد خرد مرا — بهرِ کدام روز کنم التجای او

بُردم بسر حیات بسودای سنتش — لطفی اگر بمن نه نماید رضای او

بیداد رای بر سرم از حد گذشته بود — سنت برای خویش گزیدم بجای او

شاد ست پیر رای برین اجتهادِ خویش — شادم که باز پُرس کنند از خطای او

نواب من فدای حدیثِ پیمبرم — دارم امیدِ مغفرتی از ولای او

قال الفقیه

نعتِ نبی کجا ز من آید سزای او — در مصحفِ مجید کند حق ثنای او

دارم سرِ مدینه دل از هند بر کنم — در دیده جای سرمه کشم خاکِ پای او

وارسته از زمانه و وارفته ز خویش — دلدادهٔ فنِ فقه در ولای او

جوی جنان بجویم و جویم عنایتش — باغِ ارم نخواهم و خواهم رضای او

گویند زائرانِ جنابش بیک دگر | عاجز بصدق آمده مدحت سراے او

قال السفیه

شریکِ صحبتِ بزمِ خرد گزار مشو | درونِ باغِ شریعت گیاه دار مشو
مرا به بندِ فرنگِ خرد بلا تقصیر | اسیر داشته بدنامِ روزگار مشو
تراکه کوثرِ سنت کند مددگارے | سیاه مستِ مےِ رای زینهار مشو
اسیرِ راے شدن صد بلا به پیش آرد | تو اندرین هوسِ خامِ پخته کار مشو
طفیلِ سنت اگر قدرِ خود فزدن خواهی | مُریدِ راے بهنگامِ اقتدار مشو
رسول روزِ قیامت شفیعِ تو گردد | براے پیروےِ راے بیقرار مشو
توخود بملکِ سُخن تاجدارِ ملت باش | رهینِ منتِ نوابِ نامدار مشو

قال الفقیه

بمجلسِ فقها آے و برکنار مشو | قرار گیر درین جمع و بیقرار مشو
حکایتِ گل و بلبل شنیدنے باشد | ازین حدیقه برون موسمِ بهار مشو
کتاب و سنت از اجماع و رای حاصل کن | جدا به شش جهتِ دهر زین چهار مشو
هوای مدعے از عزو اقتدار آمد | تو در پےِ هوسِ عز و اقتدار مشو
مثالِ لالهٔ نعمان بگلشنِ دین باش | چو شوکِ شوکتِ شوکان خلنده خار مشو
برین عجوزهٔ دنیا فریفته عاجز | مثالِ مدعے از حرص زینهار مشو

قال السفیه

صبحدم بر سرِ اربابِ سخن آمدهٔ | فرصتت باد که چون گل به چمن آمدهٔ
بر میان بر زدهٔ دامنِ ردِّ تقلید | گشت روشن که ز شوکانِ یمن آمدهٔ
غرض تست که گمراه کنے عالم را | اے خرد مند مگر غولِ زمن آمدهٔ

صد گرہ خورد سرِ زلفِ خرد از دمِ تو | زانکہ با نافۂ سنت ز ختن آمدۂ
جلوۂ تازہ گرفتہ ست ز سنت بہوپال | زان زمانیکہ تو صدیق حسن آمدۂ

قال الفقیہ

اے صبا روح فزاینده بہ تن آمدۂ | مگر از کوے شہنشاہِ زمن آمدۂ
وصفِ رخسار و قد و جسمِ لطیفش گوئی | چمن آرا از گل و سرو و سمن آمدۂ
غنچۂ خاطرِ من از نفسِ تو بشگفت | خیر مقدم کہ کشادِ دلِ من آمدۂ
جان بقربانِ رہت باد کہ در پیشِ چو من | باد دمِ عیسوے از طرفِ چمن آمدۂ
شد مگر فتنہ و آشوب بپا در بہوپال | زان زمانیکہ تو فتّانِ زمن آمدۂ
لافِ سنت چہ زنی سنتِ شارع دگرست | تو کہ بر سنّتِ شوکانِ یمن آمدۂ
پیشتر از ہمہ عاجز برسے در منزل | پیرو پیشرو فقہ و سنن آمدۂ

قال السفیہ

منع حدیثِ خیر بشر مے کند فقیہ | مسکین بزور راہ بسِرّ نفخت فیہ
روی حدیث یار ز رخ پردہ بر فگند | اے وای ریشِ مجتہد و سبلتِ فقیہ
ناصح بطعنِ سنّتیان حرف مے زند | یارب نگاہ داریم از شرّ این سفیہ
مائیم و بحرِ سنتِ سرور کہ اندران | یاد مے نیایدم ز جگر تشنگانِ تیہ
نواب را بگو چہ سنت مقام ہست | بشرے لکَ بذلک طوبیٰ لِزائریہ

قال الفقیہ

تن زن بخاستے و مزن طعنہ بر فقیہ | غرقاب شد سفینۂ اشعارت ای سفیہ
ہر کس کشد بر آینہ خنجر بخود کشد | اے خیرہ سر طرف مشو از جہل با فقیہ
سرِ خدا کہ عارفِ صادق بکس نگفت | واقف کجا شوے تو ز سرّ نفخت فیہ

مسر و قرے ز جام حریفان بود حرام | این شرقۂ سفیہ شدہ فاش بر بنیہ
چون عاجز انتحال مکن حرفے از کسان | باز آی زین روش مشو از گمرہان تیہ

قال السفیہ

تا بتقلید بدگمان شدۂ | شیخ سنت درین جہان شدۂ
مکنی باک در خلاف حدیث | زانکہ فی الحال فقہ دان شدۂ
باش یک جانب از حدیث و خرد | جہل باشد کہ درمیان شدۂ
بین بین تو سخرا شد دل | بچہ تقریب آنچنان شدۂ
پشت خم بودہ بہ پیش خرد | در بہار سخن خزان شدۂ
لب لعل حدیث مے گوید | زندۂ عمر جاودان شدۂ
صید دانش کنی بدام حدیث | چشم بد دور نوجوان شدۂ
شکر شو کاینت بود واجب | بار دیگر حدیث خوان شدۂ
چشم بر گلۂ خرد مکنی | سنت یار را شبان شدۂ
نگزیند بجز حدیث لبت | دل نواب را ضمان شدۂ

قال الفقیہ

ایکہ از علم نکتہ ران شدۂ | سر منبر حدیث خوان شدۂ
بد ظنی نیک نیست اندر شرع | بر فقیہ از چہ بدگمان شدۂ

سرِ پرخاش داری از سرِ جهل — موردِ طعنهٔ جهان شده
بس کن این گفتهای نازیبا — که زیان کار از زبان شده
خویش را باختے درین سودا — فارغ از سود و از زیان شده
شهرهٔ شهر دین بود عاجز — گرد بستان تو داستان شده

قال السفیه

دیدم بسرزمینِ اَوَدْ درسگاے زاده — طفلے دکانِ تازه سخن کشاده
بالاے تختِ راے مجرد نشسته — حرفے ز آیت و سنن دین نخوانده
درباره تعقب از خویش بهترے — بر مسندِ مکابره گرم افتاده
هردم بردِّ حق کمرِ خویش بسته — رختِ خرد ببزمِ تفقّه نهاده
بر فرقِ خود کلاهِ تجدّد شکسته — امّا ز اهتمامِ سُنن اوفتاده
از طیبه حدیث رخ دل گرفته — در خانهٔ خرد با دب ایستاده

از مهر سنت نبوی دل کشیدهٔ خود را بچشم رای زنان جلوه دادهٔ

در اعتساف شیوهٔ آبا گزیدهٔ در مرگ احتمال حیاتی نهادهٔ

سرمست خواب غفلت لایعقلانهٔ چشمی بروی جلوهٔ بدعت کشادهٔ

با اهل حق در آمده گرم مباحثهٔ در بند رای تیرهٔ برباد دادهٔ

صهبای صاف کوثر سنت شناختهٔ گر از مغان رای فرد خورده بادهٔ

زین نقشها که خامهٔ حق گو رقم نمود آمد پسند حضرت دل روی سادهٔ

نواب را برشتهٔ مهر خودش کشید علامهٔ یمن زهمین حنا نوادهٔ

قال الفقیه

دیدم ز دودمان حسد شعله زادهٔ از سرکشی دکان شرارت کشادهٔ

آن ضد خیر سرزده از زاد و بوم شر تقلید نیک راهمه برباد دادهٔ

زان زاد و بوم نقش قبوح ست آشکار یعنی که از طراز فتوح ست سادهٔ

بالای صدر جهل مرکب نشستهٔ از اوج علم و فضل بخاک اوفتادهٔ

حرفی ز علم قافیه بیشک نخواندهٔ در تنگنای قافیه لنگ اوفتادهٔ

با لفظ خوانده قافیه نبود کشاده را ناخواندهٔ دکان جهالت کشادهٔ

البته پیشم از پی اصلاح آمدی زینسان گرفتی از قلم استفادهٔ

حرفی ز آیت و سنن دین نخواندهٔ بالای تخت رای مجرد ستادهٔ

لیکن کجا رواست چنین قول ناروا در شان آنکه شاهد دین جلوه دادهٔ

آری بشان قائلش این گفتنم رواست اقوال اوست در حق او خود اعادهٔ

بی دانشی و بیخردی غافل از خودی دیوانهٔ پری زدهٔ مست بادهٔ

آوارهٔ طریق جهالت سپردهٔ گم گشتهٔ به تیه ضلالت فتادهٔ

در بر ز مکر و زرق لباسے کشیدهٔ / بر سر ز ننگ و ریو اساسے نهادهٔ

خونخوارهٔ ستیزه گرے گرگ سیرتے / در پوستین شیر دلان اوفتادهٔ

بیگانهٔ ز خانه بدر کردهٔ خرد / بیرون در بحسرت و حرمان ستادهٔ

غولان ره براهبرے خود گزیدهٔ / پاے طلب براه مغیلان نهادهٔ

عاجز نصیحت تو کجا گوش میکند / دانائی و هنر همه بر باد دادهٔ

قال السفیه

توراے گیرے و غیر از هوا نمیدانی / تفاوت از بت خود تا خدا نمیدانی

دلت چو سنگ اثر از سخن نمیگیرد / تو قدر طبع رسول آشنا نمیدانی

خبر نداشته از راے کار خود کردم / تو راه و رسم وفا و صفا نمیدانی

شراب نحکدهٔ راے خوردے و مستی / بهار گلشن سنت نما نمیدانی

بهر راے بگوئی سخن نمیدانم / گذشت کار ز طفلے چرا نمیدانی

تو بر حدیث نبی راى را کنی تقدیم / بلای پرسش روز جزا نمیدانی

اثر گذاشته نواب و براى شدے / عروج مرتبهٔ مصطفى نمیدانی

قال الفقیه

مسائل فقها تا کجا نمیدانی / چو کور و کر نه آخر چرا نمیدانی

اگر ز راى ره مصطفى نمیدانی / ز شرک وحدت حق را جدا نمیدانی

ز ما گریخته رفتی به پیش شوکانی / خدا گواه که رسم وفا نمیدانی

نه بر حدیث مقدم کنند راے و قیاس / ز جهل مسلک اهل صفا نمیدانی

به بحر فقه شنا کن که آبرو یابی / تو آب این در سنت ثنا نمیدانی

بیا بباغ تفقّه بهار او بنگر / لطافتے که دروهست تالله نمیدانی

بیا و چون تو کسی خیره رای و لامذهب | امام را بسخن پیشوا میندانی
شدی بر تیهٔ ضلالت باین سبب حیران | که خضر بادیه را رهنما میندانی
جدا مباش ز اجماع و پیروشان شو | چرا که طرز و طریق هدی میندانی
بیا بفقه نظر کن که روشنت گردد | اگر رموز کلام خدا میندانی
سفینهٔ علما جای خود چو جا جز کن | غریق بحر شوی چون شنا میندانی

قال السفیه

ساقیا سنت پرستم سیللی | از می توحید مستم سیللی
رای دارد گرچه زلف پرشکن | خویشتن را خود شکستم سیللی
در دل من جلوهٔ سنت نشست | از غم تقلید رستم سیللی
پیش سنت گشت بدعت منفعل | بر خردها شیشه بستم سیللی
سبحهٔ یاران کم از زنار نیست | رشته را از هم گسستم سیللی
آشنای بحر سنت شد دلم | دست را از رای شستم سیللی
جرعهٔ میخانهٔ سنت کشم | مست صهبای الستم سیللی
مستی سنت چنان مدهوش کرد | با توهم زانو نشستم سیللی
نیستم نواب پروای خرد | بندهٔ ایزد پرستم سیللی

قال الفقیه

سرخوش از جام الستم سیللی | حق ستایم حق پرستم سیللی
ساقیم از بادهٔ رای منیر | ساغری داده بدستم سیللی
با خدا و با نبی دل بسته ام | از غم کونین رستم سیللی
دست و پای شیخ نجدی بسته ام | نجدیان را سر شکستم سیللی

بر سرِ وہابیان از فضلِ حق — فتح و نصرت داد و ستم تللی
کردم ابتر دفترِ لامذہبی — کز مئے تقلید مستم تللی
خواندہ ام لاحول و از تائیدِ حق — راہ بر شیطان بہ بستم تللی
ہمچو عاجز اندرین دَیرِ فساد — از ہمہ یک سو نشستم تللی

قال السفیہ

ہوسِ ماست حدیث از لبِ جانان مددے — مدد ای طالعِ صدیق حسن خان مددی
اندرین دَور کہ بازارِ سُنن خاموش ست — شورِ سنت مددے نعرۂ ایمان مددی
حسرتِ گریہ برادو بارِ مقلد باقیست — زینت نم ورقہ ام دیدۂ گریان مددی
اُنس با رای پرستان نتوانم ورزید — وحشتِ دل طلبم چشمِ غزالان مددی
دلِ ما از قفسِ رای بہ تنگ آمدہ است — ہان فضای چمنِ سنتِ ماہان مددی
زمرۂ رای ورافتاد بار بابِ سنن — شیخِ سنت مددی قاضئے شوکان مددی
پشتہا خم شدہ از بارِ گرانِ تقلید — سنتِ خیر بشر حضرتِ قرآن مددی
گفت نواب غزل در صفتِ سنت تو — سرورِ دین صلۂ قبلۂ پاکان مددی

[illegible]

قال الفقیه

یارب از شرِ مخالف بفقیهان مددی ایکه از نامِ تو دیوست گریزان مددی

دمِ لامذهبیِ خویش زند دشمنِ دین قدرتِ حق مددے قوتِ ایمان مددی

آتش افشان شده برما زِ غضب لامذهب نارِ نمرود ز تو شد گل و ریحان مددی

سر بطغیان کشد این دشمنِ ایمان برما کشتیِ نوح ز تو رَست بطوفان مددی

مدعی خواست مدد از دگران من از تو حضرتِ عزّ و جل ایزدِ منان مددی

هر زمان میرسد اندر صفِ اعدا عاجز از خداوند باین بندهٔ فرمان مددی

قال السفیه

تو قدرِ سنتِ خیر البشر نمیدانے که بودهٔ ز خرد درکفِ پریشانے

نه هر کسے ز خرد پروران لقب یابد سزد بکلکِ محدث خطابِ ترخانے

گذشتن از سخنِ یار سخت دشوارست شعارِ راسے ز کف داده ام بآسانے

بیا بمحفلِ دل زندگانِ علمِ حدیث شنو مصاحبِ اصواتِ رای حیوانے

سن و ارادتِ سنت که نور افزاید ترا ز دفترِ آراست ظلمتِ جانے

بروزِ حشر بود حجتِ موجّهِ ما حدیثِ پاکِ رسول و کتابِ یزدانے

بسے ایمه بعالم گذشته اند اما یکی نخواست بجاهِ امامِ ربانے

اگر سلامت دینِ خود از خرد خواهی بخوان صحیفهٔ علمِ جنابِ شوکانے

بسلکِ آلِ رسول ست منسلک نواب بود عداوتِ او کارِ نامسلمانے

قال الفقیه

چو رای نیست ترا علم را نمیدانے چو علم نیست ترا جاهلے و نادانے

مباش در سرِ تعمیرِ قصرِ جاه و حشم که این بنا نهد انجام رو بویرانے

گدای درگہ جانان بہ نیم جو نخرد — بہادری و امیری و شاہی و خانی
فزون طلب مشو از حرص بر بساطِ جہان — بخور ز ہر اینچہ دہد میزبان کہ مہمانی
ز تخت رفت فریدون گذاشت مسند جم — ہمیشہ صدر نشین در جہان نہ مانی
بقولِ پاکِ سنی سخن آمدہ دنیا — نباش غرہ و خود را شناس نادانی
مکن اختیار چو عاجز طریقِ فقہ و سنن — کہ مشکلاتِ تو زان حل شود بآسانی

قال السفیہ

ای ز لا کش قیاس نعمت دگرست — مغرورِ تفقہے حقیقت دگرست
خالدے کہ بگوہر خرد آرایند — مجموعۂ آزِ تست جنت دگرست

قال الفقیہ

در مذہبم آثارِ محبت دگرست — طرزِ دگر و شعار و ملت دگرست
دنیا دارے و دم ز سنت چہ زنے — حاشا کہ طریقِ اہلِ سنت دگرست

قال السفیہ

ای رای تو بیخبر ز اسرارِ نفوس — تا کے سخن از ارسطو و جالینوس
آنرا کہ خرد مادہ فاسد کردہ — مصلح نہ بود جوارشِ بطلیموس

قال الفقیہ

گیرم کہ زنے دوال فی الحال بکوس — وز مال و منال گشتہ کیکاؤس
فردا خالے کفت چو باشد از مال — مالے ز مآلِ کار دستِ افسوس

قال السفیہ

دلیلِ شرع بود چار چیز مے گویند — یکے کتابِ خدا و دگر حدیثِ رسول
سوم قیاس و چہارم وفاقِ مجتہدان — ولیک در نظرِ امتحانِ جملہ فحول

قیاس ما و شما در مراتب احکام — خصوص نزد تو صادم بحجت مقبول
بهیچ چیز نماند که فضلهٔ رای ست — کسش قبول ندارد بجز ظلوم وجهول
وجود هیئت اجماع خود بسی مشکل — باحتجاج نیرزد به پیش اهل نقول
قیاس فاسد و اجماع بی اثر آمد — بجز دو نوع نخستین بناشد اصل اصول

قال الفقیه

کتاب و سنت و اجماع و هم قیاس این چار — بحکم شرع در اسلام هست اصل اصول
باحتجاج همین قول قول با اثرست — ولیک بی اثر افتاد قولت ای مخذول
کسیکه گشت مقلد براین چهار طریق — بحضرت صمدی شد عبادتش مقبول
تو سرکشی بجهالت ز رای و از اجماع — روا بود که ترا خوانده ام ظلوم وجهول
اگر بدیدهٔ انصاف بنگری وانی — که رونق از فقها یافت دین پاک رسول
بامر و نهی فقیهان بنه سر تسلیم — مطیع باش زبان برمکش برد و قبول

قال السفیه

در سینه ز مهر سلی داغی داریم — در کوی حدیث او سراغی داریم
هر قوم برای خود دلیلی دارد — ما نیز بدست خود چراغی داریم

قال الفقیه

در کف ز رحیق رای ایاغی داریم — روشن بره هدی چراغی داریم
بی خوف ز ظلمات نه بیم از رهزن — صد شکر کز انهمه فراغی داریم

قال السفیه

اول ره کوی طیبه پیدا کردم — پس نشئهٔ عشق را دو بالا کردم
یک عمر بموی سنتش هیچ نفس — بیرون و درون چه جستجوها کردم

قال الفقیه

پیشِ فقها که از ادب جا کردم | اِخلاص بدل با همه پیدا کردم
وقت ست که فکرِ خود کنند لا مذهب | کامروز من اندیشهٔ فردا کردم

قال السفیه

نهادِ اہل حدیث ست اتباعِ سنن | صباے رای بنیا بدگذر درین گلشن
کجاست صاحب تقلید گو بیا و ببین | بہارِ این چمن و خار زارِ رای زمن

قال الفقیه

نه آگهے ز کتاب و نه واقفے ز سنن | خبر نداری از اجماع و رای ای کودن
مخالفت بگذار و خلوص کن حاصل | حقیقتِ همه یک یک بپرس از من

قال السفیه

فرداست که گیرند حساب از من و تو | ناطق بعمل شود کتاب از من و تو
تقلیدِ کسان سُود نه بخشد آنجا | پرسند ز سنت و کتاب از من و تو

قال الفقیه

اینجا سوال و این جواب از من و تو | افزون شده از حد و حساب از من و تو
اجماع و قیاسِ اہل دین خاص از من | باقی همه سنت و کتاب از من و تو

قال السفیه

صدیق حسن بلاست سر مستیِ تو | خود نیست برابرست با هستیِ تو
بے نقدِ عمل کس نفروشد جنت | هیهات هیهات از تهیدستیِ تو

قال الفقیه

دنیا شده سرمایهٔ بدمستیِ تو | هُشدار که نیست هست این هستیِ تو

با خود ببرے ز نقد و دینار و زرے | افسوس افسوس بر تہیدستے تو

قال السفیہ

ہر چند گنہ کنم بگاہ و بے گاہ | نومید ز رحمتش نباشم واللہ
گر ہست نجات عالمے از رہِ عدل | بخشیدہ شوم بفضل انشاء اللہ

قال الفقیہ

صد شکر با اہلِ صدق بُردیم پناہ | از پست و بلند راہ گشتیم آگاہ
تقلید بہ تحقیق رسانیدمرا | چون غیر مقلد نشدم من گمراہ

قال السفیہ

در جملہ ملل افضلِ ملت بہتر | یعنے کہ طریق اہل سنت بہتر
زان جملہ صحابہ حدیث نبوی | در سنتیان باہمہ قلت بہتر

قال الفقیہ

از دولت تو ملکِ قناعت بہتر | وز مال و منال و جاہ و حشمت بہتر
صد مرتبہ یک نانِ جوین قانع | از مائدہ و ز خوانِ نعمت بہتر

ایضاً

راحت کہ ز زن بود محنت بہتر از و | خلعت کہ ز زن رسد کفن بہتر از و
آن مرد کہ برد ولت زن مے نازد | واللہ کہ صد مرتبہ زن بہتر از و

قال السفیہ

خوش آن زمان کہ دگر با صدای شوقگاہ | دلم کشد بطواف حریم بیت اللہ
روم بزمزم واندو دِ معصیت شویم | دلم بلمعہ اہر و جبین بجلوہ ماہ
سحر ز خواب برآیم بعالم شوقے | حریم پیش و حجر و بر و حرم بجاہ

وگر بخواب روم نورِ کعبه را بینم — چراغِ شامِ غریبانِ خویش خاطرخواه

حریمِ کعبه وا بنوهِ خلق و سنگِ درش — من و مرا دل پُر آرزو و نامه سیاه

چو از حوادثِ گیتی نجات حاصل نیست — خوش ست گر بگریزم بحضرتِ الله

چه حضرتی که فرو ماندگانِ وادیِ عشق — امیدگاه ندارند غیرِ آن درگاه

دران حریم که صیدِ حلال نتوان کشت — مرا چگونه پسندد بدست فتنه تباه

نیارم آنکه طوافِ حرم بپا سازم — قدم ز دیده و آن خاکِ آستان زنگاه

دران مقام که انوارِ ذات در نظرست — روم بوجد و بیندازم از نشاط کلاه

هوای شهرِ رسولِ خدا دلم پر بود — کجاست قائدِ توفیق تا شود همراه

کشان کشان ببرد از دیارِ هند مرا — سوی مدینه که خوش هجرست طابَ ثراه

حرمِ کعبه جواب و نعیم هر قباب — باهلِ درد مآب و رسولِ آنگاه

سفر کنیم بدان آرزو که نتوان گفت — هجومِ شوق بدل حُسنِ خاتمت همراه

همیشه شیوه گزارم ز نصرتِ سنت — بسی بتازی و کم پارسی و ریخته گاه

مدام پیشه بود ردِّ محدثات مرا — خدا گواه و دلِ حق پسندِ من آگاه

بجز کتابِ خدا و بجز حدیثِ رسول — نبوده است مرا درد و کون پشت و پناه

بلای رایِ فقیهان و ژاژِ منطقیان — ز نشا هراهِ حقیقت برآورد گمراه

بجز خرابی و حیرانی و پریشانی — نتیجه هیچ ندارد بنزدِ والاجاه

امیر ملک بها درکه تابعِ اثرست — بجز حدیث ندارد وظیفه شام و پگاه

باین و آن نشوم مقتدی به بیخردی — ازین و آن نکنم پیروی برای تباه

خدای را سخنِ عمرو زید گوش مکن — حدیث گوی و ز قرآن بشنو سخن کوتاه

تفنن ست که با هر کسی همین سازم — تو خواه دانیش از اختیار یا اکراه

قدم بکوی کسی میرود که لاغیرهٔ — دلم بسوی کسی می کشد که لیس سواه
هزار حیف نیامد ز دست من کاری — گهِ رحیل فراز آمد و عمر شد کوتاه
بقول خلق منم کامگار و گر بینی — بنا بر آلسنه افتاد و اصل برافواه
سعادتی که بدان فخر می توان کردن — نجات آخرت ست و مراتبِ دلخواه
مبین بظاهرِ من گر تو ناظری ناظر — بجُز ز باطن من گر تو آگهی آگاه
رَوَم بحب خدا و رسول و یارانش — شنیده ام که شود دوست دوست را همراه
بربِ کعبه که در عمر خویش معبودی — بجز خدا نه پذیرفته ام خدست گواه
امید هست دمِ مرگ از لب نواب — برآید اشهد ان لا اله الا الله

قال الفقیه

خوشا دمی که مرا شوقِ دل شود همراه — ز هند رخت به بندم بسوی بیتُ الله
بجای بدرقه ام بس بود حدیثِ نبی — بجای توشه حمائل کنم کلامُ الله
سزد که پای ز سر گردد اندرین وادی — چو آفتاب شوم ره نورد شام و پگاه
بعید نیست که با جذب شوق و پای طلب — دوم بشوکتِ جولان برنگِ پای نگاه
حرامیانِ رهِ دین ز بس بتاراج اند — بدرگهِ حرم آیم دوان برای پناه
ز صبح و تا سرِ شام و ز شام تا بسحر — کنم طوافِ حرم گه چو مهر و گاه چو ماه
ز جوشِ مستیِ لبیک و نغمهٔ تسبیح — بیفگنم بهوا از سرِ نشاط کلاه
بآب چشمهٔ زمزم سفید می سازم — چه غم که نامهٔ من یکقلم شده است سیاه
بسنگِ اسود رخسارِ زرد می مالم — بدان مثابه که بر روی کهربا پرِ کاه
کنم ز صدق و صفا سعی در صفا مروه — شود نصیب سبکدوشیم ز کوه گناه
لب از حلاوتِ لبیک کامیاب شود — زبان بکام رسد از ادای حمدِ اله

چو فارغ از همه ارکانِ حج کعبه شوم / سوی مدینه کشم محملم ز بیت الله

ستاره زار جبینم چو آسمانِ برین / حریم آن حرم محترم ز نقشِ جباه

چو سجده گاه من آن خاکِ آستان گردد / ز رشکِ جبههٔ من داغ می شود رخِ ماه

در آن مکانِ مقدس بصد نیاز و ادب / زبان به نعت کشایم که یا نبیَّ الله

تو شاهِ ملکِ جهانی و میرِ کون و مکان / ملائک آمده در موکب تو خیل و سپاه

عقیق هم شده بیرنگ و لعل هم بیقدر / حدیثِ لعلِ لبت تا فتاده در افواه

برم چو مهر تو زیر زمین شگفت مدان / گرم ز خاک دمد جای سبزه مهرگیاه

کشی چو محملِ قدرِ بلند و شوکتِ خویش / زند چو چرخ برین جبرئیل صد خرگاه

بسوزِ هجرِ تو لب خشک و چشم تر دارم / همین بس است برا ثباتِ دعویم دو گواه

غلامِ خویشتنم خوان که افتخارِ منست / حضیضِ مرتبه دانم خطابِ والاجاه

بدامنِ کرم و لطفِ تو که هست دراز / چرا نه چنگ زنم نیست دستِ من کوتاه

چو خوانِ نعمتِ عامت بود وسیع و فراخ / چرا نه بهره برم از نعیمِ این درگاه

به بحرِ نعتِ تو کامد محیطِ بی پایان / چسان مدیح سرا دست و پا زند بشناه

ز هولِ روزِ قیامت چرا خطر دارم / خدا غفور و رحیم است و تو شفاعت خواه

خدای را مددی کن که شد سفینهٔ من / ز تند بادِ مخالف به بحرِ هند تباه

حدیثِ تست اگرچه شکر فشانِ دهان / نگاهدار عسل را ز تلخیِ افواه

ز رهنمونیِ مکر و مکایدِ اخوان / نگاهدار مرا تا نیفتم اندر چاه

ز شورِ فتنهٔ لا مذهبانِ کج آهنگ / زبانِ من شده تلخی فشانِ ناله و آه

سمومِ راغ کجا و نسیمِ باغ کجا / هوای نغمه کجا و کجا صفیرِ ز آه

چنانکه مردمِ دانا گریزد از جاهل / سزد ز صحبتِ این ناکسان مرا اکراه

جماعتی بفسون غول راه دین بستیم | مرا امان تو بده از طریقهٔ گمراه
بحکم ناطق فرقان بعالم امکان | کسیکه گشت مطیعت فقد اطاع الله
بعین لطف و عنایت که کیمیا اثرست | بحال عاجز مشتاق کن نگاهی گاه
امید هست که سازد بمرگ شیرین کام | بشهد اشهد ان لا اله الا الله

قال النواب المعزول فی مدح الرسول المقبول

اخترت بین اماکن الغبراء | دار الکرامة بقعة الزوراء
هل لی مکان فیه اطلب راحتی | من دونها فی البرّ والدأماء
ما فضلها فوق المواضع کلّها | الا لعرف فاح فی الارجاء
فقلبی یطیر الی طیور مروجها | والی جوار ریاضها الغنّاء
بابی بلاقعها التی فاقت علی | وادی المقدس مهبط الایحاء
ما لاح فی جوّ السماء بوارق | الّا واوری النار فی احشاء
کیف الوصول الی منازل طیبة | فیها لمفتقر حصول رجاء
لو کان ادنی جذبة نبویّة | لوصلت ثمّ باسرع الآناء
انی عشقت علی اقامة طیبة | فمتی افوز بجنّة الدنیاء
لیس البلوغ بارضها فی قدرتی | شتّان بین الهند والزوراء
کیف الذی یرجو نزول ربوعها | یثوی بها فی لجّة قرّواء
ان بات جسمی نازحا عن ارضها | فالقلب فیها عمدة الوکلاء
ولقد ثملت بنفحة انسیّة | من روضة محفوفة ببهاء
نفسی الفداء لتربة قدسیّة | فیها نبیّ خاتم الانباء
طوبی لها من حیث حلّ بسوحها | نور تجلّی فوق سبع سماء
فازت بمعراج البراق ذاته | لله جذبة واهب الآلاء
وهنا برویة ربّه بلغ المنی | هذا العثری اعظم النعماء

لم يلق فى هذا الذهاب كآبةً … ولعاد فى آنٍ مع السَّرّاء
واتى برضوانٍ وغفرانٍ لِـ … عُشّاقِ حضرتِه اُهَيل ولاء
ثَبتت نبوته وآدم جَدُّنا … قد كان فى اسر الثرى والماء
او فى امارات النبوة آيته … اَعني المصافح نخبة العرباء
لم يخلُقِ اللهُ القدير عديلَه … فى عزةٍ وفضيلةٍ وضياء
هو ركنُ بيتِ الله جلّ جلالُه … وعمادُ هذى القبّة الخضراء
يكفيه فى وصف المكانة انّه … سببٌ لتخليق الثرى وسماء
نور الهدىٰ تجلّى رحمة … حتى انار حنادِس الغبراء
نبراس نادى الانبياء ونورهم … هادى حداة الليلة الظلماء
ماوى الذى اضناه همٌّ معيشةٍ … القاه صرفُ الدهر فى البأساء
اعلى برحمةٍ خصاصًا سافلا … وافاده عزًّا على الاغناء
روّى صداة الخافقَين بمينه … فيها سخاوةُ دِيمةٍ هطلاء
مَحلّ اِله العرش عزّ مكانُه … متنزه عن وصمة الاكفاء
قد ابطل المِللَ السوابقَ دينُه … ان الضياء لَمُبطلُ الظلماء
ماذا يقرب فى مديحك مادحٌ … عجز المُمادِح عن بيان ثناء
انت الذى اثنى عليك الله فى … سفرٍ كريمٍ كاشف الاشياء
وقد كنت مشتاقًا الى لقيانه … متقيدًا بسلاسل الاهواء
حتى لقيت جماله بين الكرى … وظفرت بالنبراس فى الظلماء
ومثلت مبتهلا لديه وراجيا … نيل العناية عمدة السراء
نَظَر الكريم الى الفقير عطوفة … نظرُ العطوفة شيمةُ الكرماء
وحبا المؤمل هٰهنا رحمانةً … ثِنتان فى التعداد والاحصاء
فجعلت اجمع رحمة من نظرة … وطفقت اقطف وردة النَعماء
ووجدت تعبيرًا لهذا كاملا … نيل المُنىٰ من طابة وحِراء
وجلستُ فى كمدٍ عريضٍ من نوى … متضرمًا بلواعج الوعثاء
يا ليتنى الفيت يومًا بُلغةً … ورحلتُ نحو الحضرة العلياء

خرجت عن داري سريعا راجلا
ليس العجيب ان ظفرت برؤية
فالصبُّ احيانا يُقِرُّ عيونَهُ
والشوق للمشتاق هادٍ موصلٌ
والعشق للعشاق أيسٌ حاذقٌ
لا غروَ ان ألفيتُ زورة كهفنا
يا سيدي يا عُروتي ووسيلتي
يا مقصدي يا عروتي ووسيلتي
قد جئتُ سوحك ضارعا متضرّعًا
شفّعتُ جاهك خائفا مترقبا
انت المغيثُ برحمةٍ وكرامةٍ
ارحم فقيرا جاء بابك راجيًا
احسن الى عبدٍ بحبك لائذ
أذ انت للمحزون جارًا اجُنَّةً
انجح مرامي يا كريم كرائم
احشى مدافع معشرٍ متجانفٍ
مالي وراءك مستغاثٌ فارحمن
لا ينبغي ردّا العفات تغافلا
لمرا الذي هو سائل مترقّبٌ
يا ايها الشمس الرفيع مكانه
المع علىّ عنايةً وعطوفةً
ولك الشفاعة والمكانة في غدٍ
ورجاء عبدك من جنابك سيدي
وعظيم رجوي ان تكون وسيلتي
وسواك مالي في القيامة شافعٌ

لو كان شيءٌ في يدي الصفراء
بعد التمادي وانقطاع رجائي
نيل المُنى من غادة الدّ هناء
نحوَ الرجا بوسيلة الاهواء
شافٍ لمراضٍ من الادواء
حقٌّ على الآباء للابناء
يا عُدّتي في شدة ورخاء
وذريعتي يا مرصدي مولائي
متأوّها بتنفس الصعداء
مالي وراءك صارف الضرّاء
في غمةٍ وغوائلٍ وبلاء
انت القمين بحرمة الفقراء
أوى اليك مخافة الاعداء
من هذه البلوى وذي اللاواء
انت القدير على نفاذ رجائي
همّوا بقتلي وانقطاع بقائي
يا رحمةً للعالمين بكائي
شأن الكرام رعاية الغرباء
أنّى يجوز لنخبة العظماء
ضاءت بنورك ساحة التّرباء
وأزح دنس مهجتي السوداء
ولانت أكرم معشر الشفعاء
نيل الشفاعة زبدة الآلاء
في عفو زلّاتي بيوم جزاء
انت المخلّص لي من الباساء

لازال مدحك باقيا بين الورى | من عبدك المصروف فى الاطراء
اهدى اليك الهنا متواترا | درر الصلوة الزهرة الغراء
والى معاشر صحبك العالين و | الآل الكرام السادة الكبراء
ما اهتزت الارواح من نفس الصبا | وتنفس الاصباح بالاضواء

قال آزاد البلجرامى فى نعت النبى التهامى

لمحت اِلَىَّ بعينها الكحلاء | فمرضت طول العمر بالسوداء
ولقد ثملت بلحظة سمحت بها | من نرجس ريان بالصهباء
وعلمت اراء العليل صحيحة | لما رايت من العليل شفائى
اسرت قلوب العاشقين فطوقت | اجيادها بعيونها النجلاء
ما للعواذل هل اطيق قطيعة | عن بانة هى اعرقت بحشائى
روحى لها ولع بذات ملاحة | روحى وريحانى بحشر رواء
ضاءت عند اثرها بنور جبينها | فيهن حسن الليلة القمراء
والثغر فى فمها ومبض كامن | يبدو واذا ابتسمت على الخضراء
او اُقحوان يستقى من ريقتها | اوجوهر فى الحقة الحمراء
ميساء خلقت الظباء وكيف لا | اِنّ التسابق سنة الاكفاء
ولقد استنى لثيتا فحسبتها | ماء الحيوة يسيل فى الظلماء
قالت تبسم ان اردت تعانقا | انت اللهيب فتنطفى بالماء
بات الفؤاد بصدغها متجرعا | من سم تلك الحية السوداء
فاتيت بالقلب السليم مناديا | غوث الورى فى شدة ورخاء
برهان رب العالمين حبيبه | فى الامة الامية العرباء
هو نير اسنى الكواكب ساطع | ملأ الاهلة كلها بسناء
من معشر الانسان الا انه | انسان عين المجد والعلياء
شمس تجلت غير ان مسيرها | فوق الطرائق ليلة الاسراء
يوم القتال من السيوف ظلاله | ويقوم فى العرصات تحت لواء

هو سابقٌ وظهوره متأخرٌ … كنتيجة الاشكال للعلماء

هو خيرُ من وطئ التراب وخير من … صعد السماء وخيرةُ الشرفاء

غيثٌ اغاث الناس وابلُ كفّه … وبروقه لمعت على الاعداء

طوّدٌ تظلّل بالغمام وكفّه … آوى اليه غزالة الصحراء

نطق المسيح بمهده وبكفه … صُمُّ الحصى سبّحن كالاحياء

غرس النخيل فاثمرت من عامها … بعتاق مملوكٍ من الصلحاء

رجعت ذكاءُ الى القفاء باهره … والشقّ صدر البدر بالايماء

بوجود دعوته العميمة في الورى … اذن الهدى للصخرة الصمّاء

قد كنتُ مشتاقا الى عتباته … متضرما بلواعج الصُعداء

هاج البكاءُ الى منازل رحمة … مسقية بالديمة الهطلاء

مالاح من نحو الابارق بارقٌ … الا واذكى النار في احشائي

وجلستُ في كمدٍ على بُعد المدى … شتّان بين الهند والزوراء

لو كنتُ اُخبر جيرتي وعشيرتي … لتزاحموا بيني وبين رجائي

فخرجت عنهم خائفا مترقبا … شوقي اَمامي والاُناس ورائي

لولا اعانة جذبةٍ نبويّةٍ … اصبحتُ في يدهم من الاَسراء

شمّرتُ ذيلي والمطية ارجلي … ارجُ النسيم معي من الرفقاء

ومشيتُ من غير المطية برهةً … مع ان جسمي ضامر الاعضاء

حتى لقيتُ من المهيمن نعمةً … موفورةً في البر والدأماء

وبلغت خير الارض ارض تهامةٍ … فرحا بروية لعلعٍ وحراء

بالبيت طفتُ وبثثتُ زمزم والصفا … واتيتُ كلّ مواطن الآلاء

ولقد رحلتُ الى المدينة عاجلا … والشوق يهجم عند قرب لقاء

لوني تغيّر في مواضئة السُرى … حتى رأيتُ معالم الصفراء

لما استزاد من العقيق تعطّشي … حاولتُ بحرا اتّمّ في الارواء

فلثمتُ اعتاب النبوة خاضعا … وشممتُ عرف رياضها الخضراء

روحي الفداء لروضة قد سيّجت … مملوة بلطافةٍ [illegible]

بلغ المشارق والمغارب ضوؤها ... تدنو اليها الشمس كالحرباء

ما احسن القبر الذي في حجرة ... خير البرية سيد البطحاء

طوبى لطيبة حيث ضمّ ضريحها ... جسما تسنّم فوق سبع سماء

ولها شبابيك باحسن صنعة ... صادت قلوبا من اهيل ولاء

هي في جوانبها منافذ رحمة ... او احدقت بنواظر الغرفاء

يا مسجدا رحب المكان صلاته ... الف الصلوة لمعشر الحنفاء

خير المساجد والمقيم بجنبه ... خير الخلائق اسوة الكملاء

اعظم بمنبره الذي هو فوق تر ... عة جنّة حقا بغير مراء

ما شان كرسي اعلات تحته ... الجنة الفردوس للسعداء

يدلين القناديل اللطاف وسقفه ... مثل السماء وشبهها الغراء

لا بل قلوب مضرم فيها اللظى ... علقت منا بسلاسل الاهواء

فوقفت بين يديه وقف خائف ... نقل الندامة في يدي الصفراء

نظر الحبيب الى الغريب عناية ... نظر العناية شيمة الكبراء

اصبحت بين جماله وكماله ... متلاشيا كالظل في الاضواء

يا سيدي يا عروتي ووسيلتي ... يا عدتي يا مقصدي مولائي

قد جئت بابك خاشعا متضرعا ... مالي وراءك كاشف الضرّاء

ولك الوسيلة والفضيلة في غد ... ولانت اقدم معشر الشفعاء

ارجو وآمل من جنابك سيدي ... شيئا تناول جملة النعماء

كن انت في يوم تلوذ بك الورى ... يا رحمة للعالمين جزاء

احسن الى ضيف ببابك واقف ... شان الكرام ضيافة الغرباء

باع البراعة عن ثنائك قاصر ... وجبينها متتابع الرحضاء

ماذا يقرّب في ثنائك واصف ... اثنى عليك الله حق ثناء

امليت في هذا المرام مؤرخا ... انا زرت احمد اكرم الكرماء

صلى عليه وآله رب الورى ... وعلى معاشر صحبه الرحماء

ما اهتزت الاغصان من نفس الصبا ... وتغنت الورقاء في الغلباء

قصیدهٔ غرّا در فضیلت بلدهٔ مولد نبوی و مدح علّامهٔ لکهنوی و قدح منکرین غوی

این خیالی می نماید یا نمایان هست خواب | کاین منم بر بام رفعت بعد چندین اضطراب

جبهه سایان اشک ریزان با دل پر ترس و بیم | آمدم اینک بامید دعاے مستجاب

این منم بنهاده سر بر سنگ ایوان حرم | یا مرا پاے طلب آمد بگنج بی حساب

حبذا سنگی که در وی کیمیاے آبروست | جبهه فرسایش بود شاه و گدا و شیخ و شاب

بسکه می بیزد تجلی هر طرف بام و درش | می شود وقت تماشا خیره چشم آفتاب

وحش و طیر اندر حریمش فارغ از بیم و گزند | انس و جان در سایهٔ او ایمن از رنج و عذاب

آسمان در صحن بارش چار طاقی بیش نیست | کز شعاع مهر تابان باشدش کمتر طناب

اهل بدعت از حریمش دور چون ظلمت ز نور | اهل کفر از ساحتش در بیم چون دیو از شهاب

شیعیان را از نهیب دار و گیرش دل بدرد | نجدیان را از نهیب احتسابش دل کباب

آمد از هندوستان مردی ضلالت پیشهٔ | آنکه رازش شد عیان از نسخهٔ کشف الحجاب

نام او اندر دیار هند در هر مرز و بوم | آل او مانند آل شیخ نجدی بی حساب

شد خبر در مکه در هر کوچهٔ کز بوم هند | آمده است از بهر حج کعبه صعلوکی عجاب

کرده ترک اتباع اهل رأے و اجتهاد | میرود سر در هوا چون خانه گم کرده غراب

راه حق جوید ز شوکانی و پور تیمیه | قول ایشان را بگوید انه فصل الخطاب

ای عجب رفته برون از زمرهٔ آزادگان | شد غلام پور تیمیه به رایے ناصواب

هر که در چشم دل او خار شوکانی خلید | کی تواند کردن او فیض بصیرت اکتساب

حاکم مکه حسن پور داد بخش دین پناه | کز نهیبش زهرهٔ شیر فلک گردیده آب

کرده در دیوانش حاضر گفت آن دیوانه را | کی گرو برده برستی از خنافس و کلاب

از چه رو برگشته از راهی که رفتند اهلِ دین
از خطابش لرزلرزان شد چو بید از تندباد
عاقبت گفتا که کردم توبه از کردارِ خویش
توبها کردم ز کردار و ز گفتار یکه داشت
تابعِ نعمان شدم در قول و فعل و اعتقاد
انچه گفتا پیشِ مردم کرد در تحریر جمیع
قهرمانِ شرع چون دید آنهمه گفتار او
گشت از مکه برون زین حیله مردی پرفسون
برخلاف مذهب خود گشت عامل از فریب
هر که از شرع رسول الله رو برتافته
الغرض بشتافت در رجعت ز طیبه سوی هند
بسکه می ترسید از افشای رازِ خبثِ خویش
لاجرم دیگر بسوے کعبهٔ حق رخ نکرد
شد خبر در هند کامد حاسے هندی نژاد
ترک باطل کرده حق بگرفتهٔ وبی اشتباه
زین سخن از پیروانش شور و غوغا شد بلند
شیخ ما از رنگ مذهب گشت راسخ تر ز پیش
گر بمکه رفت و باز آمد همان میدان که بود
گر کند انکار این معنے بگوتا آورد
ور بود عذرِ تهیدستے من اینک ضامنم

خلق را بنموده راهِ مستقیم بےحجاب
در جوابش از تحیر شد چو خر اندر خلاب
زانکه دارد از کرم حق توبه را مفتوح باب
مومنانِ هند را در اختلاف و اضطراب
کردم از هرزه درائی با دلِ صاف اجتناب
تا به پیشِ منکران گفتن توان اینک کتاب
گفت رَو اکنون بعذرِ توبه رستی از عذاب
سوی طیبه تا نماید خویش را از اهلِ صواب
ورنه اهلِ مشربش زین سر دارند اجتناب
کی گذارد قسوتش کان شاه را بوسد جناب
شکلِ غول از اسم اعظم صورت دیو از شهاب
داشت روی خویش از اهل فراست در حجاب
شد بیومِ هند با صد اضطراب و پیچ و تاب
شستهٔ چرکِ اعتقادِ زشت را از هفت آب
انه قد فاز من قد جاره ثم اناب
کانچه می گویند مردم جمله زور است و کذاب
یا وه شستندش باب و بل هفتاد آب ناب
شیخ ما یکسان و یکرنگ است در اوب و ذهاب
بار دیگر سوی مکه روی بے شرم و حجاب
صرف او را تا بدهلی در ذهاب و در ایاب

چون رود در پرده آن ازیکه دانندش همه ‌ ‌ اهلِ هند و روم و شام و مصر و بلخ و فاریاب

الغرض این قوم را سرمایه نبود جز دروغ ‌ ‌ راستی رخ تافت ز ایشان چون طهارت ز کلاب

درمیانِ هند مشهوراند زین فرقه دو کس ‌ ‌ گر پیِ این قوم مرجع ذات شان ست و مآب

آن یکی حالش شنیدی دیگری را گوش کن ‌ ‌ تا زداید از دلِ صاف تو زنگِ ارتیاب

بود در قنّوج مردی فاضلی پُرمایهٔ ‌ ‌ در نسب می داشت با آلِ پیمبر انتساب

راهِ سنت رفته حق بنموده راه جستنش ‌ ‌ یافت از پروردگارِ خویشتن مزدِ ثواب

گر سخن مه پارهٔ آورد در بندِ نکاح ‌ ‌ نفس را ایمن نمود از فتنهٔ عهدِ شباب

لیک اهلِ چوره می گویند کان زیبا جبین ‌ ‌ در نسب می داشت تنکیری بوجه اغتراب

زان زن منگوره (قریه قریب کالپی) طفلی بوالعجب آمد پدید ‌ ‌ هرکه دیدی روی او گفت اِنّه لشیءٌ عُجاب

تربیت بگرفت روزی چند در آغوشِ دهر ‌ ‌ بهر دنیا می شدی هر روزه میبودش طلاب

از تهیدستی دلش صد چاک همچون پیرهن ‌ ‌ بهر مردارے بهر سو رفت مانند غُراب

از نکاحِ بانوی دریاکفی صاحبدلی ‌ ‌ پای او ناگه بگنج آمد درین دیرِ خراب

شد بگردون از همان راهیکه آمد برزمین ‌ ‌ تا میان اهل دنیا گشت نوابش خطاب

دولت دنیا چو دادش دست رخ از حق بتافت ‌ ‌ کرد از دین حنیفی احتراز و اجتناب

مکه و هندوستان را گفت گاهی دارِ حرب ‌ ‌ نجد را گفتا که هست او دار طاعات و ثواب

گفت نعمان را که هرگز نیست ز اهلِ اجتهاد ‌ ‌ پور تیمیه از دو افضل بود بی ارتیاب

گاه گفتا خویش را ما حامیِ دینیم و بس ‌ ‌ وز رهِ تحقیق برگردیده جمله شیخ و شاب

محفلِ میلادِ احمد کان ز طاعاتِ حق است ‌ ‌ کرد ازوی منع این بیهوده بی شرم و حجاب

نائبانِ خویش را بگماشت در هر کشوری ‌ ‌ تا بچاهِ گمرهی انداخت خلقی بی حساب

خواست تا گردد بملکِ هند امامِ باشکوه ‌ ‌ پس شود سلطانِ این خطه برامی ناصواب

بسکه بگشاده زبانِ طعنه بر اهلِ کمال — کرد پُر از یاوه و بیهوده گوئیها کتاب

دیگر از احوالِ او کان جمله فسق است و فجور — بر زبانِ خویش ناوردم ز بیمِ اعتقاب

عاقبت بگماشته بروی عزیزی ذوانتقام — فاضلی فطنت مآب و عالمی حکمت ایاب

حاجیِ بیتِ الٰهی با دل صافِ اعتقاد — واقفِ اسرارِ سنت حافظِ فصل الخطاب

کرد شمعِ علم روشن همچو آبای کرام — یافته عزّ و معالی در مثالِ جد و باب

بندهٔ حلقه بگوشش صد چو پورِ تیمیه — رفته فرقِ فخرِ خدامش از آن سوی سحاب

قاضیِ شوکان به پیشِ آن گلِ باغِ حدیث — همچو آن خاری که خشک است و ندارد رنگ و آب

جملهٔ زلّاتِ آن کز حصر و احصا بود بیش — اندکی را کرد املا در میانِ شیخ و شاب

تا همه دانند کان نوابِ قصرِ گمرهی — نیستش از علم بهره نی ز سنت نه از کتاب

بعد از آن غضبانِ رزیڈنٹی خدا بروی گماشت — تا جلالش شد خیال و گشت آبِ او سراب

جُرمِ او ثابت شده حکّامِ پارلمنٹ را — حکمِ گورنمنٹ آمد رفت تمغا و خطاب

در دمی از خدمتِ سرکاریش معزول گشت — عهدهٔ نوابیش مسلوب شد با صد عتاب

آن امیر الملکیش شد محو چون حرفِ غلط — قصرِ والاجاهیش بشکست چون جسرِ حباب

بهرِ دنیای دنی دین داد و حیف آنهم نماند — تف بر این دنیای دون کان بود چون نقشی بر آب

این همه بود انتقام از سبّ و شتم و لعن و طعن — بر مطیعانِ امامِ اعظمِ عالی جناب

چون خدا خواهد که پرده کس درد در دو جهان — میلش اندر طعنهٔ پاکان بُود با عیب و عاب

منتِ ایزد که از حق کرد باطل را جدا — نورِ حق را پرتو افگن کرد همچون آفتاب

در ظهور آمد همیدون آنچه بود اندر بطون — منکشف گردید اکنون آنچه بود اندر حجاب

إِذْ بَدَتْ دُنْيَاهُمَا بِالسُّوْءِ فِيْ دِيْنِ الْهُدٰى
لَيْسَ فِيْ عُقْبَاهُمَا حَظٌّ مِنْ أَعْمَالِ الثَّوَابِ

پس ازین قصیدۂ غرا حالِ منکرِ تحریر تو بنامہ کہ اشتہارش حسب الحکم حضرت ولتلو والی حجاز در مطبعۂ میریۂ سلطانی واقع مکۂ معظمہ بماہ ذیحجہ سنہ ۱۳۰۳ ہجری انطباع یافتہ در تمام اکناف عالم رسیدہ بر ہر کہ و مہ منکشف گردیدہ و آما وجہ انتقام منتقم حقیقی نسبت معزولی نواب مسلوب الخطاب ہمین بود کہ خصوصاً درین دیوان دو رد تقلید و مقلدین ہر دو نمود و عموماً در ہر کتاب خود ہمبرین ہنجار بیجا جادۂ ناروا پیمود چنانچہ در صفحہ ۳۵ و ۳۶ ترجمانِ وہابیہ مطبوعہ مطبع مفید عام آگرہ داد مذمت فقہا داد و تہمت فتنہ و فساد بر اہل تقلید نہاد و ہو ہذا پر ظاہر ہی کہ سرچشمہ سارے جھوٹے حیلون اور مکرونکا اور کان تمام فریبون اور دغابازیونکی علم رای یعنی فقہ ہی اور مہا جال ان سب خرابیونکا بول چال فقہا اور مقلدین کی ہی اور ساری خرابی فی الحال ہوئی اون ملاونکی ہی جو دام تقلید مین گرفتار ہین اور بدعت و شرک کے نشہ مین سرشار غرض کہ اگر غور سے دیکھو اور خوب خیال کرو تو سارے عالم کا فساد اور تمام خرابیون کی بنیاد یہی گردہ ہی جو اپنے آپکو شیعی ہی کا مقلد کہتا ہی اور جن لوگون نے غدر مین شر و فساد کیا اور حکام انگاشیہ سے برسر عناد ہوئے وہ جلے سب مقلدانِ مذہب حنفی تھے انتہی کلامہ بلفظہ و حال آنکہ قائلش خود ازین کذب و افترای گوہند و دشتم ناپسندیدہ بموجب آیۂ کریمہ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ و حدیث شریف الصدق ینجی والکذب یہلک و لیس المومن بالطعان ولا باللعان سزای جزا دیدہ و بجزای سزا رسیدہ یعنی از عہدۂ نوابی ریاست دفعۃً معزول گردیدہ فاعتبروا یا اولی الابصار و ہذا جزاء الطعن و اللعن فی حق الائمۃ الکبار و مقلدیہم من الفقہاء الاخیار و العلماء الابرار و عجب تر آنکہ بر علمای کاملین کہ شعرگوئی دون مرتبہ ایشانست بطریق طعن ایراد نماید کہ بدون شعرگوئی کمال علمی حاصل نباید حال آنکہ خود در فنِ انشاد و انشا کمالی ندارد بلکہ اشعارِ دیگران را باندک تحریف در کلام خود در آرد غافل ازینکہ اشاعتِ مال مسروقہ نیل بدنامی بر روی خود کشیدنست و اذاعت متاع وزدیدہ بساط رسوائی خویش فرچیدن است

بانتحالِ سخن را مبر گرانسانی / کہ چون ثبوت شود وزدسان خجل مانی
اگر کمالِ سخن مفت بر کسی مے بود / دماغ سوخت چرا انوری و خاقانی

چنانچہ مشتے نمونۂ از خرواری وانمکی از بسیاری بجوالہ نشان اشعار مسروقہ و مسروق عنہا درین جدول ثبت نمائیم و پردہ از روی حقیقتش برکشائیم کہ دیگر اشعارش ہمبرین دستور باشد و آنرا احتمالِ تواردہ بر احل دو

هذا الجدول كاشف الحجاب عن سرقات النواب في هذا الكتاب

صفحه	اشعار مسروقه مؤلفه نواب	اشعار مسروق عنها مؤلفه آزاد	صفحه
۴۲	نظر الكريم الى الفقير عطوفة نظر العطوفة بشيمة الكرماء	نظر الحبيب الى الغريب عناية نظر العناية شيمة الكبراء	۷۶
۴۳	يا سيدي يا عروتي ووسيلتي يا عدتي في شدة و رخاء	يا سيدي يا عروتي و وسيلتي يا عدتي يا مقصدي مولائي	″
″	قد جئت سوحك ضارعا متضرعا مالي وراءك صارف الضراء	قد جئت بابك خاشعا متضرعا مالي وراءك كاشف الضراء	″
″	احسن الى عبد بجبك لائذ شان الكرام رعاية الغرباء	احسن الى ضيف ببابك واقف شان الكرام ضيافة الغرباء	″
″	ولك الشفاعة والمكانة في غد ولانت اكرم معشر الشفعاء	ولك الوسيلة والفضيلة في غد ولانت اقدم معشر الشفعاء	″
″	ما اهتزت الارواح من نفس الصبا وتنفس الاصباح بالاضواء	ما اهتزت الاغصان من نفس الصبا وتغنت الورقاء في الغلباء	″

اشعار مسروقه فارسیه مؤلفه نواب از اشعار مندرجه کلیات صهبائی مطبوعه مطبع نظامی

صفحه	اشعار مسروقه مؤلفه نواب	اشعار مسروق عنها	صفحه
۴	کن آشنای لب و سه حرف کتاب را	کن آشنای لب و سه حرف عتاب را	۲۳۸
″	لبریز حرف شکوهٔ آراسته بردم	لبریز حرف شکوهٔ دیدار میبردم	″
″	بی پرده هست شاهد سنت درین چمن نتوان ستاند منت آتش گلاب را	بی پرده هست روی تو امروز در چمن نتوان گرفت منت آتش گلاب را	۲۳۹
۹	رای می نازد و از فقه سخن آگه نیست نامهٔ جهل بود بحث فرزانهٔ ما	عقل می نازد و از سر یقین آگه نیست نسخهٔ جهل بود بحث فرزانهٔ ما	۲۳۷
۲۱	نه انصافست صد خط خوش یکدل غمین باشد	نه انصافست صد دل خرم و یکدل حزین باشد	۲۵۹

۹	ما و بیگانگی از طرز بتانِ آرا آشنائی که بود سنتِ جانانهٔ ما		ما و بیگانگی از طرزِ جهان صهبائی آشنائی که بود معنیِ بیگانهٔ ما	۲۳۷
۱۰	مرحبا سعیِ تمسک حبذا آثارِ دوست همسرِ تختِ سلیمان گشت آخر خاکِ ما		مرحبا سعیِ تجسسِ خوش‌ها ای کوی دوست گشته آخر همسرِ تختِ سلیمان خاکِ ما	۲۴۰
″	بسکه ما از بهرِ سنت ترکِ آرا کرده‌ایم شاخِ مرجان است قربانِ سرِ مسواکِ ما		بسکه ما در عینِ مستی ترکِ تقوی کرده‌ایم شاخِ انگور است قربانِ سرِ مسواکِ ما	″
۶۰	تو رای گیری و غیر از هوائی دانی تفاوت از بتِ خود تا خدائی دانی		تو سخت گیری و غیر از جفا چه میدانی تفاوت از بتِ ما تا خدا چه میدانی	۲۷۷
″	دلت چو سنگ اثر از سنن نمیگیرد تو قدرِ طبعِ رسول آشنائی دانی		دلت چو سنگ ندارد اثر ز نرمیِ لطف تو قدرِ نالهٔ دردآشنا چه میدانی	″

تقریظ و تاریخ نتیجهٔ فکرِ شاعرِ لبیب جناب سید محمد کاظم حبیب کنتوری عم فیضه المعنوی و الصوری

سزاوارِ ستایش ایزدِ مهربانِ بخشایشگر و در خورِ نیایش ستوده پیغامبر که چراغِ رهنمائیِ او چاردانگِ جهانرا روشن ساخته و خداوندانِ دانش و کیاست را به پیرویِ خویش نواخته پس از آن گزیده خردوران و بهین هنرپروران که به نیرویِ بازویِ دانائی کیش پیش روانرا از همه گزیده و برهمه پسندیده داشته‌اند و بزرگیِ آئین شانرا یگانه پرستانِ سپنجی سرا یگان یگان انگاشته دیرهٔ آنها دانشورِ فرزانه مهرپرور یگانه پناهِ یزدان پرستی شاه بیتِ کهن نامهٔ هستی شناورِ دریای تحقیق و تفحص وکیل احمد نام عاجز تخلص درین روزها نامهٔ نامی به دیوانِ حنفی پیش نامه سیاه غریب بادیهٔ خودرائی کاظم بن جعفر حبیب سراپا گناه گسیل فرمودند دیدم و لختی در شگفتگیِ کارش اندیشیدم من و ایزد انگاره ایست دلکش که بینندگانرا دل از پهلو می‌جهاند و خون در رگِ معنی بجوشش می‌آرد اگر راست پرسی ملای قنوجی که به شوی پسندی بیگم جهان جهان کامیابی را سفید ریش می‌باشد چه نیروی آن دارد که هم آوردِ او شود که آوردِ او را با آمد این ارزشِ جوی نبوده است بگرفتم که او بخواند کاری کیش نهادهٔ خویش یا به پیروی

پیر گشتاسپ منش بہ اسفندیار روئین تن ماناست خامۂ پاسخ نگار این رستم نا ورد گاہ تقلید از ہر ریشۂ بیشۂ دارد کہ دران صد ہزار چوب گز پیداست تن کیم کہ بہ سپاس چنین جہان پہلوانی پایۂ فردوسی ہمسر سازم لہذا بس ست اگر قطعۂ در تاریخ سال نظمش خوانم

ادبی کامل والا نژادے	کہ در تحقیق فرد انتخاب ست
سپہری در جہان فضل و دانش	بہ چرخ علم ذاتش آفتاب ست
وکیل احمد محمود ممدوح	خلائق از وجودش فیضیاب ست
رقم زد پاسخ دیوان نواب	تو گوئی بہر دیو تیر شہاب ست
جبیب آمد زہی مصراع سالش	نہی اقوی جواب با صواب ست

تقریظ و تاریخ شاعر نبیل جناب میر محمد عسکری عدیل کنتوری دام بالخیر المعنوی والصوری

فاضل جلیل عالم بے بدیل تحریر عدیم النظیر ممدوح برنا و پیر مقبول بارگاہ صمد مولانا وکیل احمد بکمال تفقد و الطاف خویش دیوان حنفی را بر من فرستادند آندران دیدم کہ جوابات فقیہ با اقوال سفیہ دست و گریبان ست الحق علامۂ مکرم بکمال تحقیق و جودت طبع در لطافت معنی و لفظ کہ بہ ظرافت شایستۂ لفظ و معنی ست داد کلام دادہ اند و سخنان نغز باد لۂ ساطعہ و اجوبۂ قاطعہ بر کرسی نشاندہ من ہیچمدان را مبلغ استعداد آن ہمہ دان بی ہمتا بہ صورتگری این ناظورۂ دلربا دعوت تسطیر مفصلی می سازد و با نظم و نسق چنین مطالب دقیق و دقیقی خاصتہً بالتزام نکات شاعری ثانی دقیقی و فردوسی میگویاند پس ازان روکہ کمند خیال بر کنگرۂ مدارج آن نکتہ سنج بیہمال بہ قصور و کوتہی گرائیدہ لاجرم اظہار عجز بہ پیش کردن قطعۂ تاریخ سال مناسب دیدم

بعد حمد و شکر و احسان احد	باد بر احمد سلام و ہم صلات	عالم کامل وکیل احمد کہ ہست
مجمع اوصاف و اصناف صفات	کالعدم فرمود تلبیس سفیہ	از بطالت داد خلقے را نجات
بہر ہر قولش جوابے معتبر	نظم کرد از فضل رب کائنات	غرق اعدا را نمودہ رود نیل
اہل دین را چشمۂ آب حیات	از پئے لامذہبان ملح اجاج	وز پئے تقلیدیان عذب فرات

سالش از ہاتف چو پرسیدم عدیل	گفت اجر الباقیات الصالحات ١٣٠٦ھ

تقریظ دلپذیر و تحریر بی نظیر نو گریز قلم جادو رقم مولوی ابو الشریف سید اشرف حیدر آبادی المتخلص به شمسی عم فیضه الصوری و المعنوی

حمد علیمی که آثار اوضاع قلبی از لوحهٔ خیالات دریافته و ثنای مدبری که رتق و فتق عالم تکوین ابقاء بتقدیر محکم ساخته زبانداناں بستان اشراق از لمعه ریزی طور معرفتش سرمه پیرا گویائی و بالغ کلامان مدرسهٔ الهام از حیرت خیال نکته و حدتش لکنت فروش دانائی کلیمی که در مرآت معانی خویش تمثال اعجاز را کشیده و بصیری که از کمال دانش صور احوال خلق را در آئینهٔ تقدیر جلا بخشید توحیدش آئینه ایست که نقوش کثرت در و درخشیده است و تجریدش دریاست که امواج علائق دران جوشیده ذره نیست که نور آفتاب کمالش در و تابی ندارد و جوهری نی که صفای جمال بمثالش بروآبی نه پیارد گلزار شهودش آئینه زاریست که در هر گلش صورت تجلی نمایان ست و گلستان وجودش خورشید زاریست که در هر گلش عکس نور رقامتان درخشان و آگاهان شهرستان تحقیق حیرت مایگان جلوه گاه جمالش و شاهنشاهان کشورستان معرفت آئینه داران بارگاه جلالش قانون ملک جبروتش بیان صحیفهٔ تقدیر و توقیع مرز و بوم ملکوتش ترجمان صفحهٔ تدبیر آرایش بهارستان ظهورش صرف گلشن ایجاد بوقلمون و پیرایهٔ سنبلستان لاهوتش وقف ریاض اختراع گوناگون

ای شاه جلوه گاه تقدیس — وی لمعهٔ مهر و ماه تقدیس

کای ذات تو حجله ساز توحید — یکتا شهٔ کائنات تجرید

اقلیم جلال کارگاهت — ایوان جمال بارگاهت

آئینه طراز عقل و فرهنگ — تمثال گر نقوش بیرنگ

گلزار وجود از تو گل ریز — صحرای عدم ز تو ثمر خیز

نیرنگ گر اساس تشبیه — بیرنگ کن مثال تنزیه

آئینه طراز آفرینش — تنویر ده چراغ بینش

از تست بهار گلشن نور — خندان ز رخت تجلی طور

تا کلکِ تو بست نقشِ ایجاد | در وین بود نگار آباد
نیرنگِ وجود باغ نورست | آئینهٔ دل گل ظهورست

وصلوة بر رسولی که از مطلعِ بشارتش خورشید هدایت درخشیده و از اعجازِ اشاراتش انوار تجلیات عرفان سرکشیده شوخیِ کلامش مصقلهٔ آئینهٔ روشن نهادان و تیزیِ بیانش بصیرت افزای طبع کور سوادان آئینه داریِ ایوانِ عدالتش شاهنشاهیِ کشورِ جلالت و خلافِ ورزی نسخهٔ شریعتش باعثِ گمراهی و ضلالت رای پُرنورش چندان نه درخشیده که گریبانش مطلعِ خورشیدِ تقدیر نگردد و فکرِ بانقش آن قدر نه رسیده که دست رسائیش به نسخهٔ ارادهٔ ازلی نرسد تا بر صفحهٔ تقدیر نقش ایجادش کشیده اند چه جلوها که در آئینهٔ وجودش ندیده اند نوریکه از آفتاب ازلی درخشیده بسیمای پر نور این ماه آئینه اش گردیده **مثنوی**

عارضش آفتابِ برجِ جمال | پیکرش ماهتابِ اوجِ کمال
نگهش سرمه ریزِ دیدهٔ نور | نفحه اش مشک بیزِ طرهٔ حور
لوحِ تقدیر نقشِ آئینش | رازِ لاهوت نسخهٔ دینش
معنی او نگارِ حق یقین | ملتِ او اساسِ کعبهٔ دین
منزلِ نور باغ و بستانش | باغِ وحدت فضای ایوانش
بزمِ امکان ز شمعِ او پُرنور | قصرِ لاهوت از و تجلیِ طور
رشحِ ایمان از دست دریا جوش | باغِ عرفان از و تجلی پوش
شوخیِ ذهنِ او صفا خیزان | صافیِ طبعِ او جلا بیزان
باغِ هستی از دست نسرین خیز | جوهرِ جان از دست تجلی ریز
دفترِ او رموزِ قرآنی | نسخهٔ او فیوضِ یزدانی

امّا بعد مهرِ سخن را تابی و درِ کلام را آب بی آئین طرازِ جملهٔ نکته دانی و تجلی بندِ شاهدِ معانی گوهرکشِ دریای نزاکت چمن پیرای گلزارِ لطافت جامعِ علوم بی عدد مولوی حکیم وکیل احم

نائب صوبه دار و ناظم صدر عدالت صوبهٔ شرقی حیدرآباد دکن صانه الله تعالی عن الشرور والمحن
که عاجز تخلص می فرمایند و آنرا عجب از زیبا نیها گوی سبقت از همه در ربایند مثنوی

باغ خرد را ز دمش نوبهار — بر سر معنیش چمن گل نثار
صفحهٔ ارم زار ز تحریر او — حرف چمن باز ز تقریر او
معنی او جوهر مرآت عقل — نقش دلاویز طلسمات عقل
بحر خرد از دل او موج خیز — گلشن فکر از سخنش عطر بیز
شوخی رایش طپش آفتاب — صافی معنیش رخ ماهتاب
صفحهٔ او مایهٔ گل پرورے — معنی او خندهٔ ناز پرے
فکرت او مایهٔ آرام دهر — صبح طرازان ز رخ شام دهر
لطف طبیعتش گلستان ناز — قهر مزاجیش بجان برق باز
جرأت او شیر نیستان جنگ — همت او تیغ زن جرم سنگ
بخشش او موجهٔ طوفان یم — ریزش او جوشش سحاب کرم

معنی پروری که تا زبان به رنگین بیانی کشاده چمن برنگ لاله در آتش غم افتاده معنی که از گریبان
الفاظش درخشیده یوسفی ست که از حلقهٔ چاه سر کشیده آن قدر ترکیب بیانش پهلو به پهلو نشسته
که سنگینی بار رشک کمر بلاغت شکسته سنگین بنائی عبارتش متانت ده بنیاد بلاغت و صفا خیزی
الفاظش نور بیز صفحهٔ فصاحت رنگین ادائی نزاکتش شاهدیست که در هر عشوه شمشیر بر گردن
ادا فهمان می نهد و صبح طرازی عبارتش مشرقیست که در هر ساعت آفتاب معنی می درخشد
هر آنکه در گنجینهٔ ازل نهان بود در گنج سینهٔ او اندوخته و آنکه در کتهای نسخهٔ شعور مخفی بود ذهن
باریک بینش آموخته معنی او اگر حادث نبودی دیوان ازلی خواندندی و شاهد عبارتش اگر از حجلهٔ
اختراع سر نکشیدی نسخهٔ قدیمش گفتندی دیوانی که گفته چه آمعانیها که درون نهفته الفاظش شیشه زاریست

کہ پریزادان معانی دران خوابیده اند و پاکی بیانش کنعانیست کہ یوسف لطافت درو موج کشیده
جلا فروشی معنی روشنش عینک دیده فصاحت و شوخی نمائی رموز بارنگینش آفتاب مطلع بلاغت سواد
حروفش سرمہ بیز دیده ماهتاب و بیاض صفحاتش حیرت ده چشم آفتاب خرد تا از مضامینش معنی
اندوختہ عقل کحل گردیده و چشم تا از روشن بیانیش نوری گرفتہ از نگاهش خورشید درخشیده مثنوی

خرد از معنیش تا نکتہ ور شد
زراز نقش دلها باخبر شد

کتابش روضہ گلزار دانش
مضامینش تجلی زار دانش

نزاکت آب و رنگ گلشن او
فصاحت عکس لفظ روشن او

چمن گل پرور از رنگین نوائیش
جهان بر عشوه از نازک ادائیش

سخن از معنیش در خنده چون گل
جهان را نغمہ اش گلبانگ بلبل

خرد گر بیند این نور معانے
جهان گوید رموز لن ترانے

کلامش ناز معشوقانہ دارد
ادائیش عشوه جانانہ دارد

ارم خون از بهار گلشن او
بہ داغ از کلام روشن او

خرد شیدای طبع نکتہ سازش
تکلم وامق عذرای رازش

دیوان حنفی او آئینہ ایست کہ تمثال تقلید مصطفوی و صورت اتباع نبوی درو نمایان است و
معنیش در نزاکت پروری گلستانی ست کہ از نسیم هدایتش گلهای اعتقاد مقلدین در و خندان
آئینہ طرازی مضامینش یاسمن زار گلزار شریعت و تجلی کشائی رموز بارنگینش روضہ تجلی زار طریقت
تا فقیہ بغور رسی مضمونش پی نبرده خردش را قوت استخراج حاصل نگردیده و تا محدث از معنی مشهورش
مستفیض نشده خبرش بپایہ مرفوع نرسیده بلغا تا استعارات تقریرش را ندیده تامل دیده اند بپایہ بلاغت
وا رسیده اند فصحا تا تشبیهات بیانش را نفهمیده اند در میزان نکات فصاحت نقد سخن سنجیده اند معنی کہ از
افق بیانش برآید آفتابیست درازی کہ از ضمیر پاکش سر کشد داغ دل ماهتاب ترا ترخا یانیکہ باند دو زخیان

در آتش زبانی سر کشیده اند از تماشای رنگین ادائی این جنتیان نور سرشت برنگ برق بر خاک طپیده تقریرش نورانی عالم قدسی سرشتان و کلامش روحانی کشور نور طلعتان بیتی که نگارید قدکمان ابروان خم گردیده و مصرعی که کشیده قامت سرو قامتان مانند حلقه خمیده از غوان تا برنگینی مضمونش نگریست اشک خون بگریست تا نازک طبعان بمضمونش رسیده اند نازک ادا گردیده اند مثنوی

تا نهال گلشن ارشش دمید — سرو قدان افتد موزون خمید

صافی معنیش تا آمد بتاب — دیدهٔ خفاشش گردید آفتاب

شوخیش افروخت تا روی خیال — دیدهٔ خورشید شد چشم غزال

معنی او در نزاکت گلشنی — لفظ در شوخی چو ماه روشنی

گر بر آتش بود صورتگری — گل کند صد خندهٔ نازپری

صفحه از گلکاریش باغ ارم — لفظش از نیرنگ معنی جام جم

خوشا ذهن رسائیکه دستش بطاق مضمون توصیفش رسیده و حبذا آفتاب رائیکه از فروغ ضمیر گلهای انوار مدحتش چیده لیکن معینی نیست که اصطرلاب ارتفاع آفتاب توصیفش گردد و سخنی نی که آئینه تمثال خورشید ستایشش شود چون در طبیعت معانیی که مبانی اوصافش شاید و باید نبود داستان تعریفش باین قصیده اختتام نمود

از روی پر فروغ تو صد مه در آینه — وز خوی نازک تو چمن پرور آینه

گر وصف روی تو بنگارم بلوح دل — از تار آفتاب کنم مسطر آینه

گر شوخی رخ تو بر ویش بیان کنم — خورشید را برهنه نمایم در آینه

گر تاب قهر تو بدلش جا کند دمی — جوهر بچشم خصم کند خنجر آینه

گر بحر را نوال کفش آبرو دهد — دُر ریزد از نظارهٔ روشنگر آینه

گل از نزاکت رخ تو شد بهار پوش — وز بوی گیسوی تو ختن پرور آینه

تا روی هر نظاره بدیدار تو بدهر — سرمی کشد ز طینت اسکندر آینه

گر طلعتِ ضمیرِ تو روشنگری کند / یوسف نماید از رخ هر جوهر آیینه

گر روی خصم بیند و از طالعِ سیه / خون می خورد برنگِ گلِ احمر آیینه

از جوهرِ تواضعِ طبعت بروی خویش / صیقل زند ز کلفتِ خاکستر آیینه

یک لمعه از نگاهِ تو تا در ازل بتافت / چون آفتاب گشت ضیا گستر آیینه

چون ناوکِ رگِ مژهٔ قهرِ تو جهد / در چشمِ آفتاب زند نشتر آیینه

گر گرمیی ز بادهٔ چشمت اثر کند / آتش زند بدیدهٔ میناگر آیینه

گر خال را ز زلفِ عذارت خبر دهم / در دودِ آه سپند دهد مجمر آیینه

گر صافیِ سلاستِ نطقت اثر کند / تابد به بحر از رخِ هر جوهر آیینه

در بزمِ مه فروز تو از روی روشنت / تابد بدوری ز خط ساغر آیینه

گر پرتوِ نگاهِ تو روشنگری کند / چون آفتاب گل کند از ششدره آیینه

گر لعبتِ صفای خیالت گذر کند / روشن شود ز بتکدهٔ آزر آیینه

تا بسته ام ز مدحِ تو شیرازهٔ خیال / تابد ز روی هر ورقِ دفتر آیینه

گر جلوهٔ محیطِ خیالت فتد بچرخ / آید طپان ز دایرهٔ محور آیینه

در آستانِ قصرِ تو از صافیِ بنا / خورشید سان طپد ز رخِ مرمر آیینه

تا طایرِ خیال بمدحت فشاند بال / پرواز ریزد از رگِ هر شهپر آیینه

ریزد ز نوبهارِ خیالم بفرقِ مدح / در جای گل ز نُه چمنِ اخضر آیینه

از مه فروشیِ دمِ نطقم بآسمان / تابد بسانِ روی تو از خاور آیینه

از شوخیِ نزاکتِ اندیشه ام شود / چون نوبهارِ خوی تو نسرین بر آیینه

گر در شبی به نسخهٔ مدحم نظر کند / ریزد فلک ز دیدهٔ هر اختر آیینه

تا چند شمسیا بره فخر تاختن / از نقشِ پات جلوه کند یکسر آیینه

یکبار شوخیِ دل خود را بچشم پوشش | رخ بازکشش ز جلوهٔ این کیسهٔ آینه
از جستجوی طبع پریزاد فکر خویش | نقش دعای دولت او کش بر آینه
تا برق نور بر رخ خورسے شود طیان | تا میشود چو روسے پری دلبر آینه
فرخنده باد طالع بیدار تو بخلق | بر چرخ از تو باد نواز شکر آینه

قطعهٔ تاریخ طبع از نتائج طبع عالی مولوی حکیم محمد عبد القدوس صاحب سکندرپوری مد ام الفیض المعنوی و الصوری

المنة لله که چه فرخنده زمانیست | شد طبع کلامی که بر دو گوش بهانیست
در مصر فصاحت سر بازار بلاغت | از اقمشهٔ مدحت تقلید دکانیست
سودی ست ازین اقمشه سوداگر دین را | دنیا طلبان را بجهان بهره زیانیست
در مجلس احباب بچیدند سماطی | زالوان نعم وه چه مرتب شده خوانیست
تا کام اگر ماند عدو جاے عجب چیست | کاندر خور این لقمه نه هر کام و دهانیست
تصنیف وکیل احمد در حسن بیانش | احسنت کند در دهن هر که زبانیست
نطقش بزبان بحر روان در دم تقریر | کلکش به بنان گاه رقم سرو روانیست
آن منبع دانائی و آن معدن دانش | در خیز چو بحری ست گهر ریز چو کانیست
گر علم حدیث ست و گر علم تفاسیر | حقا که درین جمله علوم او همه دانیست
بنوشت بفرمان خرد وصف ایمه | کز شرع مسجّل شده فرخنده نشانیست
در بارگه قرب بود جاے اماما ن | کس را بخدا وصف این طائفه جانیست
وین زندهٔ جاوید شد از کوشش ایشان | ذات فقها از ره انصاف چو جانیست

چون طبع شد این نسخه بتاریخ خرد گفت
دندان شکن مدعیان عمده بیانیست

۱۳۰۶ھ

إذا أدرك الفقيه على السفيه

فقد فر السفيه من الفقيه

فإذ ومذهب ذو العقل نقلا

وإذا لا مذهب لا عقل فيه